

VERSLAG VAN DE DAG VAN DE CARITAS

GEHOUDEN OP ZATERDAG 25 JUNI 2011

OLV TER NOOD te HEILOO

INHOUD

1. Voorwoord
2. Mondialisering en de uitdaging voor de katholieke 'zorg voor de naaste'
3. Het Diaconale Weekend, liturgie en organisatie
4. Nood op het spoor komen en een plan maken
5. De relatie PCI en MOV in de parochie
6. De Katholieke Sociale Leer
7. De Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO)

1. Voorwoord

Voor u ligt het verslag van de eerste Dag van de Caritas van het Bisdom Haarlem-Amsterdam, gehouden op zaterdag 25 juni 2011 in het Missionair Diocesaan Centrum te Heiloo. Wij hebben ervoor gekozen om de inleiding van de dag en de verslagen vanuit de workshops in hun geheel op te nemen. Dat betekent dat het verslagboek bijzonder uitgebreid is. Het verslag is verkrijgbaar via Extranet of de website van het Bisdom. Wij hopen dat de informatie u sterkt in uw inzet voor de caritas in uw parochie en regio.

Namens het team van de Diocesane Dienst Caritas

Erik Sengers, Ernst Meyknecht & Anita Witte

2. Mondialisering en de uitdaging voor de katholieke ‘zorg voor de naaste’

Erik Sengers, coördinator van de nieuwe Diocesane Dienst Caritas opende de dag met de volgende inleiding over de nieuwe uitdagingen van de Caritas in een veranderende wereld.

Nieuwe wegen voor de naastenliefde

De ‘zorg voor de naaste’ vanuit de kerken is de laatste jaren in een nieuwe fase terecht gekomen. We moeten constateren dat armoede en andere noodsituaties de laatste jaren alleen maar toenemen. Tegelijkertijd kan de samenleving steeds minder een beroep doen op de overheid. Die was de laatste decennia een partner als het er om ging door middel van wetgeving verbeteringen in de situatie van mensen te realiseren. Tegelijkertijd moeten we constateren dat de kerken in korte tijd minder daadkrachtig zijn geworden. Enerzijds zijn er minder leden, pastores en geld. Anderzijds is de kerk in toenemende mate een randverschijnsel geworden in de samenleving, niet op de laatste plaats door haar concentratie op interne besognes. Wat is in deze context de plaats van de diaconie? Wat zouden diaconaal betrokken mensen in de kerken kunnen doen en betekenen? Hoe ziet die nieuwe diaconie eruit en hoe kunnen we mensen daarvoor warm maken? Dat zijn de vragen die ik vandaag met u wil behandelen. Want één ding is wel duidelijk: In het christendom gaat liefde voor God samen met liefde aan de naaste, vooral de naaste in nood. Zolang er dus mensen zullen zijn die zich aangestoken voelen door Gods goede Geest, zullen er wegen gezocht en gevonden worden om de naaste te dienen.

Een dergelijke verandering is helemaal niet bedreigend, maar eerder uitdagend. De kerkelijke hulpverlening heeft zich altijd aangepast aan de eisen die de omgeving stelde: enerzijds de noden die in de samenleving speelden, anderzijds de mogelijkheden die overheid bood, ten derde de theologische visie van de kerk. Al twee keer eerder in de moderne tijd heeft de katholieke diaconie zich aan moeten passen. Na de instelling van de katholieke hiërarchie in 1853 werden al spoedig de Caritasinstellingen opgericht in elke parochie. Deze kregen tot taak te zorgen voor de armen in hun gebied. Later bevestigde de overheid deze hulpverlening. De overheid deed niets aan armenzorg, mensen waren aangewezen op het maatschappelijk middenveld en daarin speelden de kerken een grote rol. Iedereen werd terugverwezen naar zijn geboorteplaats en daarbinnen naar de kerk waartoe hij of zij behoorde. Deze regeling duurde in grote lijnen tot 1965. Toen werd de Algemene Bijstandswet ingevoerd en nam de overheid de verantwoordelijkheid over voor mensen in nood. De kerkelijke armenzorg raakte in een crisis: de individuele hulp door PCI's leek overbodig, de liefdewerken van de congregaties werden geprofessionaliseerd en door de overheid betaald. Binnen de kerken richtte men zich op vergeten doelgroepen, totdat ook die weer werden ondersteund door de overheid. Er kwam aandacht voor de activiteiten van andere maatschappelijke organisaties, de overheid zorgde immers voor de noden. Er moest gewerkt worden aan de interne bewustwording binnen de kerken over maatschappelijke noden, en de diaconie verbreedde zich naar mensen buiten de eigen kerken en buiten het eigen land.

Nu staan we weer voor een nieuwe fase en moeten nieuwe wegen gezocht worden. De veranderingen in de samenleving die deze nieuwe fase inluiden zou ik aan willen duiden met het begrip mondialisering. We hebben allemaal wel een beeld van ‘mondialisering’: van meer immigranten tot meer buitenlandse producten in de winkels en meer berichtgeving over andere landen. Welke *sociale* gevolgen mondialisering heeft zal ik in de eerste paragraaf aanduiden. In de tweede paragraaf zal ik aanduiden welke gevolgen mondialisering heeft in de lokale omgeving waarin Caritasinstellingen en diaconale groepen werkzaam zijn. Aan de ene kant wil ik kijken naar de positie van de kerk in de samenleving, aan de andere kant naar de problemen die u in uw omgeving kunt ontmoeten. Ik denk dat we daarvoor met elkaar een nieuwe gevoeligheid moeten ontwikkelen: hoe kijken we om ons heen? In de derde paragraaf zal ik beschrijven welke antwoorden volgens mij

mogelijk zijn, welke opstelling Caritasinstellingen en diaconale groepen zouden moeten hebben. In de derde paragraaf wil ik kijken welke antwoorden mogelijk zijn op deze problemen. De katholieke traditie biedt daarvoor met de sociale leer in mijn ogen voldoende mogelijkheden voor een profetische reactie. Maar ook pastoraal kunnen we het nodige doen. In de conclusie zal ik tenslotte een en ander samenvatten.

Mondialisering

Positief of negatief?

Er zijn veel verschillende definities van mondialisering, maar we zullen een eenvoudige nemen. Mondialisering of in de volksmond ook wel 'globalisering' betekent in de kern dat mensen over de hele wereld nauwer met elkaar verbonden worden. Dat uit zich op verschillende manieren. Zo is het gemakkelijker om te reizen naar werelddelen die voorheen niet bereikbaar waren: als je voor 1960 naar Amerika ging emigreren was dat 'voor altijd', nu ga je een weekendje winkelen in New York. Mondialisering betekent ook dat producten uit de hele wereld gemakkelijker beschikbaar zijn in de winkels: moesten we het vroeger doen met 'seizoensproducten', tegenwoordig zijn er in de winter rozen uit Kenia, tomaten uit Spanje en asperges uit Turkije. Mondialisering betekent ook dat we ons meer betrokken voelen bij wat er ergens anders op de wereld gebeurt: door de media weten we sneller meer over de ontwikkelingen in een ander werelddeel – op het moment dat ik dit schrijf staan de media vol van de aardbeving in Japan. En mondialisering betekent ook dat er nieuwe politieke structuren ontstaan die landen meer laten samenwerken, zoals in de NAVO of de Europese Unie. Het zal duidelijk zijn dat veel van deze ontwikkelingen niet hadden kunnen plaatsvinden zonder een sterke ontwikkeling van de techniek. De ontwikkeling van de digitale communicatietechnologie zoals internet maakt het mogelijk steeds beter met elkaar te communiceren en informatie 24 uur per dag met elkaar te delen. De ontwikkeling van het containertransport maakt het mogelijk op een goedkope manier heel veel producten uit China naar Europa te transporteren. Goedkope vliegmaatschappijen maken reizen voor iedereen beschikbaar. Dit soort vernieuwingen maken het mogelijk dat mensen meer en beter met elkaar in contact kunnen komen en die contacten kunnen onderhouden.

Mondialisering wordt vaak als een negatieve ontwikkeling gezien, waarvan ik zo dadelijk ook een paar voorbeelden zal laten zien. Maar ik wil nu alvast duidelijk maken dat ik deze ontwikkelingen niet alleen als negatief beschouw. Door mondialisering is onze wereld enorm verbreed. We hebben contact kunnen maken met geheel nieuwe culturen en gebruiken. Doordat er meer internationale samenwerking is zullen landen minder gemakkelijk oorlog met elkaar voeren. Het is prachtig als we contact kunnen houden met onze familie en vrienden als ze tijdelijk of blijvend in het buitenland zijn. Het is fijn als we bepaalde producten goedkoper en het hele jaar door tot onze beschikking hebben. En het is ontroerend te zien hoe we hier betrokken zijn bij de problemen ergens anders op de wereld, juist omdat we zo snel weten wat er gaande is. En ik zeg altijd dat ik lid ben van een wereldkerk, dus ik kan niet tegen mondialisering zijn. Juist als we zeggen dat mondialisering het proces is waarbij mensen nauwer met elkaar verbonden zijn over de hele wereld, betekent dat dat we ons gaan ontwikkelen tot een grote mensenfamilie. 'De wereld is een dorp' wordt dan vaak gezegd. We herkennen onszelf in de ander, we herkennen de gebruiken beter, we zien een mens als ieder ander. Tegen een dergelijke groei van de verbondenheid in de gemeenschap van mensen kunnen uit christelijk perspectief geen bezwaren zijn.

Maar zo mooi is het natuurlijk niet. Onder deze ontwikkelingen liggen wel degelijk grote verschillen tussen de werelddelen. Mondialisering is nog vooral een proces waar de westerse wereld van profiteert. De olie en het goedkope speelgoed vloeien naar de westerse wereld; de bevolking in de landen waar het gemaakt wordt profiteert er nauwelijks van – behalve een rijke bovenlaag. Vrede en veiligheid zijn een privilege van de westerse landen, ondertussen zakken de landen aan de randen van de westerse wereld weg in chaos. Mondialisering brengt ook veel onzekerheid: veel mensen herkennen hun vertrouwde omgeving niet meer en trappen daarom op de rem. Uit angst voor het verlies van hun positie willen ze niet langer delen met de ander, maar juist zoveel mogelijk voor

zichzelf behouden. Tenslotte is mondialisering een sociaal proces, dat we niet kunnen beheersen. Iedereen werkt er bewust of onbewust aan mee en houdt het daardoor in stand. Ook als we de nadelen er van zien kunnen we ons er maar moeilijk van losmaken. Ik zal nu wat verder ingaan op de maatschappelijke problemen die het oproept als de wereld steeds kleiner wordt en de mensen meer met elkaar betrokken raken.

Problemen

Een van de eerste gevolgen die mondialisering heeft is dat de migratie toeneemt. Mensen kunnen gemakkelijker reizen en doen dat ook. Voor velen is het een kort verblijf naar een nieuwe bestemming: toeristen zijn over het algemeen een weekend of een paar weken op een nieuwe plek. Maar anderen zullen op zoek zijn naar een nieuwe woonplaats: omdat ze verdreven worden uit hun land waar ze wonen en een veilige woonplaats moeten zoeken; of omdat ze in hun eigen land geen werk kunnen vinden en gaan naar gebieden op de wereld waar ze beter betaald worden. Het meest zichtbare gevolg van mondialisering is daarmee dat de diversiteit toeneemt. Er bestaat niet meer zoiets als een typisch Nederlandse samenleving, de multiculturele samenleving is allang een feit. We hebben in Nederland ook te maken met Ghana, Turkije, Marokko, Japan en vele andere landen. Op zich hoeft dit geen probleem te vormen, maar met deze etnische diversiteit neemt ook de culturele diversiteit toe. Mensen brengen hun eigen waarden mee over wat goed is: hoe je kinderen moet opvoeden, hoe om te gaan met ouderen, hoe zich te gedragen op straat, hoe belangrijk de overheid is. Die waarden lopen niet altijd parallel en botsen soms met de waarden die traditioneel in onze samenleving voorkomen. Dat levert binnen een samenleving, binnen een land spanningen op.

Het tweede gevolg van mondialisering is dat de overheid een minder belangrijke rol krijgt. We zijn traditioneel gewend dat de nationale overheid een belangrijke rol speelt in veiligheid, sociale zekerheid en de aansturing van de samenleving. Deze rol zal ze veel minder goed kunnen vervullen. Mondialisering vereist namelijk een zekere mate van openstelling naar de buitenwereld toe, ook door staten, en dat betekent weer dat ze zich meer op elkaar moeten afstemmen. Juist doordat de grenzen opener worden kunnen we gemakkelijker producten en diensten verhandelen en nieuwe ideeën binnenhalen. Daardoor raken de economieën van de verschillende landen meer met elkaar vervlochten en op elkaar afgestemd. Dat betekent, en dat hebben we met de kredietcrisis ook gezien, dat er van buitenaf meer gelet gaat worden op onze collectieve uitgaven. Dat heeft bijvoorbeeld gevolgen voor de sociale wetgeving, die in de Europese landen een substantieel deel van de overheidsuitgaven bepaalt. Ook op andere gebieden zien we dat de rol van de nationale overheid kleiner wordt. Door de intensieve samenwerking binnen de NAVO en de Europese Unie hebben de afzonderlijke lidstaten steeds minder te vertellen over hun nationale veiligheid, de geldpolitiek, en vluchtelingenbeleid. Maar ook typisch Nederlandse regelingen zoals het verzuilde omroepbestel staat onder Europese kritiek. Onze landelijke politici hebben steeds minder invloed en kunnen dus steeds minder goed voor ons opkomen, omdat ze ook de belangen van andere landen moeten meewegen.

Een derde gevolg van mondialisering is dat de onzekerheid van de mensen toeneemt. Dat de relaties tussen de verschillende delen van de wereld toenemen, betekent ook dat onze situatie hier in toenemende mate bepaald wordt door wat er daar gebeurt. Zo is onze benzineprijs direct afhankelijk van de sociale vrede in het Midden-Oosten en bleek onze staatsschuld afhankelijk van de verkoop van huizen in de Verenigde Staten. Maar ook bedrijven profiteren van de grotere openheid en de betere contacten. Zo kunnen ze gemakkelijker delen van de productie verplaatsen naar gebieden waar ze meer winst kunnen maken. De autobranche is daarin voor velen een voorbeeld: wat er uiteindelijk van de band rolt bestaat uit onderdelen die soms op heel verschillende delen van de wereld gemaakt zijn. Voor werknemers is dat echter zeer onvoordelig: van de ene op de andere dag kan je werkplek verdwenen zijn en er zit niets anders op dan òf je boeltje en je gezin op te pakken en je werk te volgen, òf nieuw werk te zoeken. Deze ontwikkeling zorgt voor een druk op de lonen en inkomens. Werknemers concurreren niet meer alleen met soortgelijke werknemers direct om hen heen waar je Cao-afspraken mee kunt maken. In een mondiale samenleving komen de loodgieters uit Polen en de glazenwassers uit Roemenië, worden de onderdelen voor de auto net zo

gemakkelijk in Eindhoven als in Slovenië gemaakt. Zoals gezegd kan de overheid voor dergelijke ontwikkelingen steeds minder bescherming bieden, het gevolg is een verslechtering van de inkomenssituatie van mensen.

Een laatste gevolg van mondialisering waar ik op wil wijzen is het milieu. Vaak staan we hier niet bij stil omdat om ons heen de lucht steeds schoner wordt en we zonder bedenkingen in onze rivieren en meren kunnen zwemmen. Maar veel van ons afval wordt geëxporteerd: zo is er een goede kans dat uw oude computer in West-Afrika staat en dat uw huisvuil in Polen is gestort, onze oude schepen worden in Azië uit elkaar gehaald. En in al deze landen zijn de werkomstandigheden veel slechter dan bij ons, we exporteren dus onze problemen. Aan de andere kant worden natuur vernield en mensen vernietigd om bij ons goedkope producten te kunnen leveren: we kunnen denken aan de kleding uit Azië, aan de metalen uit Afrika die we gebruiken voor onze telefoons en computers, de rozen uit Kenia die het beschikbare drinkwater opmaken, de soja en maïs die we gebruiken om onze dieren te voeren en die leiden tot een kaalslag in Latijns Amerika en het tropische hout uit Indonesië dat we gebruiken voor onze meubels. Voor onszelf kunnen we hoge eisen stellen aan de productie van onze producten, maar veel van de landen die voor ons produceren hebben geen keus, en dan blijkt plotseling dat wij in het westen voor die standaards helemaal niet willen betalen. Maar u begrijpt het al dat in een mondiale samenleving alles met elkaar samenhangt. De problemen die daar veroorzaakt worden ten behoeve van ons komen uiteindelijk in de vorm van milieuvluchtelingen of klimaatproblemen (zeespiegelstijging) weer bij ons terug.

Glocalisering

Nu zult u misschien denken: wat heeft dit allemaal met mijn inzet voor de diaconie en caritas te maken? Om kort te zijn: alles. Daarvoor gebruik ik het kunstmatige begrip 'glocalisering'. Dit is een begrip dat sociale wetenschappers gebruiken om uit te drukken dat mondiale kwesties ('globalisation') op een lokale manier ('localisation') vorm krijgen. Sterker nog: mondiale processen zullen altijd lokale consequenties hebben. En die lokale vormen bepalen op een nadrukkelijke manier hoe er met die mondiale processen wordt om gegaan. Een voorbeeld: de discussie over het dragen van een hoofddoek is een wereldwijde discussie. Zowel in de Arabische als Aziatische landen, in Afrika en in de Verenigde Staten, als in de Europese landen wordt er gediscussieerd over dit lapje stof dat vrouwen dragen op hun hoofd. Maar elk land gaat er op een andere manier mee om, zo wordt de discussie in Nederland gevoerd door onze ervaringen met de verzuiling en religieus pluralisme, terwijl in Frankrijk de discussie gevoerd wordt vanuit de strikte neutraliteit van de staat. Hetzelfde geldt voor diaconale kwesties, zoals de toegenomen baanonzekerheid, de daling van de lonen en de toenemende tweedeling in de westerse wereld. Daar wordt in landen met een vanouds sterke verzorgingsstaat, zoals Nederland, heel anders mee om gegaan dan in landen die dat niet kennen. Dat is dus glocalisering: de thema's zijn hetzelfde, maar de problemen en oplossingen verschillen per lokale situatie.

Zo geldt dat ook voor de problemen die ik hierboven genoemd heb. U allen heeft in uw eigen omgeving te maken met de lokale gevolgen van mondiale ontwikkelingen. Om een paar voorbeelden te noemen. Met de openstelling van de grenzen voor mensen uit Oost-Europa is het aantal Polen in Nederland sterk toegenomen. In het noorden van onze provincie zijn het over het algemeen hardwerkende seizoensarbeiders die weinig overlast veroorzaken, behalve als ze op een zomeravond hun heimwee verdrinken. Maar dezelfde Polen en Roemenen zijn in de Amsterdamse inloophuizen en opvangcentra gelukszoekers die beter thuis hadden kunnen blijven. En voor de middenstand in de Zaanstreek zijn het goedkope aannemers en loodgieters die hun werk afpakken. Op eenzelfde manier kunnen we kijken naar de gevolgen van de economische crisis voor de mensen om u heen. Voor de bollenboeren in de Noordkop betekent het minder afzet op de wereldmarkt, velen gaan er over de kop of zullen hun bedrijf moeten verplaatsen naar goedkopere delen in de wereld, of meer moeten investeren in machines. De gevolgen daarvan zullen ook merkbaar zijn op 's werelds grootste veiling in Aalsmeer. Voor de miljonairs in het Gooi betekent de economische crisis een deuk in hun vermogenspositie. En voor veel mensen in de regio Amsterdam die afhankelijk zijn van de

'banenmotor' Schiphol betekent een economische crisis minder aantrekkingskracht op buitenlandse bedrijven en dus een minder zekere leefsituatie.

Het aantal voorbeelden van hoe mondialisering onze lokale omgeving bepaalt en hoe wereldwijde problemen bij ons binnendringen is onbeperkt. We zouden heel veel meer voorbeelden kunnen geven, en nog veel ingewikkeldere. Waar het mij om gaat is dat niemand van ons meer kan zeggen dat diaconale problemen niet in zijn of haar omgeving voorkomen: iedereen heeft er in zekere mate mee te maken, maar iedereen heeft er op een andere manier mee te maken. Iedere diaconale werkgroep of PCI moet een antwoord vinden op de vraag hoe om te gaan met diversiteit; iedere werkgroep zal te maken hebben met mensen met baanonzekerheid, met kleine inkomens, met onvolledige inkomens; iedere werkgroep heeft te maken met een lokale of landelijke overheid die te weinig kan of wil doen voor de sociale zekerheid van mensen. En tegelijkertijd maken deze voorbeelden duidelijk hoe ingewikkeld het is om daarvoor als kleinschalige vrijwilligersorganisatie een antwoord op te geven. Wat zouden we kunnen doen? Hoe kunnen we onze activiteiten zo vormgeven dat ze resultaat boeken voor de mensen in nood, dat ze aantrekkelijk zijn voor anderen om zich daarbij aan te sluiten, en dat ze een teken worden dat het in de katholieke kerk gaat om het verbeteren van de wereld?

Diaconie in een mondiale samenleving

Positie van de kerk

Als we gaan bespreken wat de rol van diaconie of caritas kan zijn in een mondiale samenleving, geconfronteerd met de problemen als gevolg van mondialisering, dan moeten we het eerst hebben over de plaats van de kerk in zo'n samenleving. Wie diaconie/caritas zegt, zo is mijn beginpunt, zegt dat er een christelijke geloofsgemeenschap is. Natuurlijk gebeuren veel van de dingen die we in onze caritasinstellingen en diaconale werkgroepen gebeuren ook ergens anders. Dat is dan 'burenhulp' of 'mantelzorg' als het door mensen onder elkaar gebeurt, het is 'maatschappelijk werk' of een 'sociale dienst' als het door de overheid gebeurt. Maar als we er het begrip 'diaconie' of 'caritas' aan geven dan duiden we daarmee aan dat het iets te maken heeft met christelijke inspiratie, met een christelijke gemeenschap, met mensen die leerling van Jezus willen zijn. Zo staat het ook in de definities van diaconie die gehanteerd worden in Nederland: "allerlei manieren waarop groepen van christenen zich solidariseren...". Niet dat het daarmee beter of slechter wordt dan andere vormen van hulpverlening: wat we willen aanduiden is dat het bij diaconie en caritas gaat om betrokkenheid die niet genormeerd wordt door familiebanden of door wetgeving, maar onvoorwaardelijke en belangeloze betrokkenheid bij mensen in noodsituaties omdat we juist in hen het gezicht van God zien, en omdat Jezus van ons vraagt 'wat hebt ge voor de minste der mijnen gedaan?'. Daardoor laten we ons inspireren.

Als we zeggen dat diaconie en caritas iets met kerk te maken heeft, dan moeten we meteen constateren dat die kerk het momenteel erg moeilijk heeft. Sinds ongeveer 50 jaar neemt de betrokkenheid bij de kerk gestaag af, op allerlei manieren. Er zijn minder leden en minder inkomsten, het aantal voorgangers daalt, kerken moeten worden gesloten. De laatste jaren leed de kerk bovendien ernstig aan haar imago door uitspraken en besluiten van pastoors en bisschoppen die ingaan tegen de tijdgeest, en door de affaires van seksueel misbruik die na zoveel jaren omhoog komen. Voor diaconie geldt nog in bijzondere mate dat de sociale instellingen en organisaties, en religieuze congregaties – die vroeger tot het netwerk van de katholieke kerk behoorden – zijn verzelfstandigd en gesecculariseerd. Maar er zijn ook nog problemen voor de kerk die specifiek samenhangen met het proces van mondialisering. Enerzijds is door de toename van de migratie ook het levensbeschouwelijke spectrum van de Nederlandse samenleving vergroot: er zijn veel meer 'kerken' en geloofsgemeenschappen dan vijftig jaar geleden. Dat betekent dat de stem van de katholieke (of protestantse) kerk in de samenleving niet meer uniek is: onze kerken zijn er een van de velen geworden. Verder betekent mondialisering voor de kerken dat hun maatschappelijke positie onzekerder wordt. Vroeger waren de kerken – via de sociale instellingen – belangrijk voor de inrichting van de samenleving. Maar als mondialisering ervoor zorgt dat de nationale staat minder

belangrijk wordt, aan wie moet de kerk zich dan richten? Het adres van kerken aan de overheid, zoals we dat vroeger hadden, op het gebied van sociale zekerheid, oorlog en vrede (kernwapens) of milieu (kernenergie) loopt dood op een verhaal van 'wij zijn er ook slechts beperkt voor verantwoordelijk'. Ik wil me hiermee niet in het kamp van de cultuurcritici plaatsen, maar de situatie schetsen.

Dat maakt diaconaal handelen door de kerken dus lastig. Enerzijds gaat het om ingewikkelde problemen waar we zelf met huid en haar aan verbonden zijn, en de ene oplossing roept het volgende probleem weer op. Anderzijds hebben we als kerken minder in de melk te brokkelen. Wat is daarin de juiste opstelling? Wat is vanuit een houding van naastenliefde, van 'caritas' het beste om te doen? Mijn insteek is om ons niet teveel bezig te houden met die grote maatschappelijke processen. Het is goed om ze als achtergrond, als kader in beeld te houden. Maar het is erg moeilijk om ze te veranderen, er is ook geen verantwoordelijke voor mondialisering en de gevolgen ervan die we kunnen aanspreken. Waar het om gaat is dat we dichtbij mensen in nood zijn, die te lijden hebben onder de gevolgen ervan. Dat we laten zien dat we een liefdevolle gemeenschap zijn. En dat we aan de samenleving laten merken dat we het er niet mee eens zijn dat mensen tekort gedaan wordt. Kortom: ik denk dat we moeten werken vanuit een diepe betrokkenheid met mensen en met de wereld, vanuit een houding van caritas, in onze eigen lokale omgeving.

Activiteiten

Omdat diaconie/caritas een kerkelijke activiteit is, wil ik voor de indeling en beschrijving van de mogelijke activiteiten aansluiten bij 'kerkelijke' woorden. Een veel gebruikte drieslag om de gaven van het doopsel aan te duiden is die van priester, profeet en herder. Hieruit volgen in klassieke termen drie verschillende handelwijzen: enerzijds het 'heiligen' van mensen, wat zoveel betekent als het ze dicht bij God brengen en wat ook een ethische component heeft, ten tweede het profeteren wat inhoudt het aanklagen van bepaalde maatschappelijke structuren en handelwijzen en het wijzen op het alternatief van de Blijde Boodschap van het Koninkrijk Gods, en ten derde het zorgen voor mensen in een bepaalde levenssituatie. Omdat deze indeling misschien wat stoffig klinkt, heb ik er wat andere woorden voor bedacht: ethisch, profetisch en praktisch. Ik denk dat deze drie handelwijzen drie verschillende doelgroepen kennen: bij het ethisch gaat het om individuen, bij profetisch om de samenleving, en bij praktisch om de concrete mens in nood. Ook zijn er drie verschillende middelen aan te geven: bij de ethische wijze gaat het om de parochie, omdat daar de vorming van mensen plaats vindt, bij de profetische wijze is het middel protest, en bij de praktische wijze is het geëigende middel het opzetten van maatschappelijke projecten. Ik heb het hieronder in een tabel samengevat en zal het in het vervolg kort uitwerken.

Tabel 1: indeling diaconale handelwijzen

<i>Handelwijze</i>	<i>Doelgroep</i>	<i>Middel</i>
Ethisch	Individuen	Parochie
Profetisch	Samenleving	Protest
Praktisch	Mensen in nood	Projecten

Ethisch: Heiligheid is niet een statische positie, maar een proces. Het is in christelijke zin een toegroeien naar het beeld Gods in deze wereld: God houdt ons het beeld voor van het goede leven en nodigt ons uit daar naar te leven. Het is in die zin een in hoge mate ethisch en zedelijk proces waarin 'liefde' een belangrijk kernwoord is (Truhlar, 1969). Dit is een manier die is gericht op individuen en op kleine groepen. Het stelt ons de vraag hoe kunnen we in deze situatie doen wat God van ons vraagt, met respect voor andere mensen en voor de natuur, met de liefde als norm? Met andere woorden: hoe kunnen we in onze eigen omgeving een voorbeeldig leven leiden, dat anderen inspireert? Ik denk dat we dat op een manier doen zoals velen dat nu ook al doen: door op een aandachtige manier te leven. We kunnen letten op de mens- en milieuvriendelijke producten in de supermarkt. We kunnen wat vaker de fiets nemen in plaats van de auto. We kunnen opletten dat we ons afval niet op straat gooien en opruimen als we iets zien liggen. We kunnen nagaan hoe we met

de vreemdeling in ons midden omgaan op school en op de sportvereniging. Het zijn allemaal geen grote dingen maar dat hoeft hier ook niet: ieder mens kan de wereld veranderen (zie het begrip 'project identity' van Castells). Door vele kleine stapjes maken we duidelijk dat in christelijke zin een andere manier van leven mogelijk is waar mens en natuur gewaardeerd worden en tot hun recht kunnen komen. Ik heb als middel hierbij gezet de parochie, dat mag misschien wat vreemd klinken. Maar voor mij is de geloofsgemeenschap een plek waar dat beeld van het goede leven gevierd wordt, geleefd wordt, geleerd wordt. Het gesprek over, het oefenen in en het elkaar bemoedigen met dat beeld van het goede leven en hoe dat te bereiken zou dus daar plaats moeten vinden.

profetisch: Bij het profetische kunnen we denken aan het kritische vertellen van de Blijde Boodschap van Gods Koninkrijk en dat voorhouden aan de samenleving (en de kerk). Bezien vanuit dat inspirerende toekomstbeeld gaat er natuurlijk 'godgeklaagd' veel mis om ons heen. We worden opgeroepen om daar wat over te zeggen als we vinden dat de rechten van mens en natuur geschonden worden. In deze handelwijze is in mijn ogen een grote rol weggelegd voor de katholieke sociale leer, waarin dit op een heldere en kritische manier is uiteengezet. De huidige situatie van mondialisering en de gevolgen daarvan dwingen ons op een nieuwe manier onze eigen traditie te doordenken op de vraag: wat betekent in deze context, ook voor de maatschappelijke noden, het leven als leerling van Jezus? Dit is daarom een boodschap voor de samenleving en de verantwoordelijken daarbinnen en het is de uitdaging dat verhaal zo te vertellen dat ze het ook begrijpen. Dat verhaal mag best de vorm krijgen van protest. Juist naar de overheid toe moeten we dit verhaal laten horen. Dat klinkt wat merkwaardig nu ik in het voorgaande juist de overheid een minder belangrijke rol heb toegekend, maar helemaal onbelangrijk is ze natuurlijk niet. Zeker een lokale overheid blijft belangrijk als het gaat om de verdeling van middelen: worden die ingezet voor het prestige van bestuurders of voor mensen? Wordt er geïnvesteerd in wegen of in scholen? Juist bij de Wet Maatschappelijke Ondersteuning kunnen we vanuit christelijk perspectief meedenken over de verdeling van middelen voor noden om ons heen. Daar zouden we als kerken veel meer present moeten zijn met onze boodschap.

Praktisch: De laatste handelwijze is een pastorale. Op deze manier proberen we de zorg voor mensen tot uitdrukking te brengen, een volledige zorg die zich richt op lichaam en ziel, die oog heeft voor de materiële vragen en de zingevingvragen waarmee mensen worstelen. Hier kunnen we concreet denken aan vormen van naastenliefde ten dienste van de mensen in nood. Want we kunnen er lang theoretisch over praten, maar uiteindelijk gaat het erom 'wat we voor de minsten der mijnen' gedaan hebben. Hier gaat het me erom dat er door middel van concrete projecten mensen geholpen worden. Dat we goed om ons heen kijken waar er noden zijn en wat we er aan kunnen doen. Met de ogen van het geloof zien we soms dingen die anderen niet zien! Ik denk hierbij bijvoorbeeld aan het project rondom eenzaamheid dat in Hilversum is gehouden: een typisch voorbeeld van een nood die ontstaat doordat de lokale structuren van mensen veranderen als gevolg van mondialisering. Een ander concreet voorbeeld is voor mij de medicijnbank die is opgericht in het centrum van Amsterdam voor mensen die als gevolg van de bezuinigingen op de zorgverzekering hun medicijnen niet meer kunnen betalen. Of aan het oecumenisch diaconaal Centrum Stap Verder en Stem in de Stad, die door middel van gerichte hulp de vreemdeling zonder geldige papieren in ons midden wil helpen en wil aanhoren. Kortom: er zijn heel veel praktische projectmatige oplossingen te bedenken voor de noden die de mondiale samenleving oproept.

Conclusie

De komende tijd zal de kerkelijke naastenliefde een andere kant op moeten gaan. De maatschappelijke noden zullen naar mijn verwachting niet verminderen, maar eerder verdiepen en complexer worden. We worden als christelijke geloofsgemeenschap uitgedaagd daarop een antwoord te vinden, maar onze kerken zelf zijn in een sterk veranderingsproces waarin veel onduidelijk is maar die in ieder geval kleiner zal zijn. Tegelijkertijd kunnen we steeds minder bouwen

op de partners met wie we de afgelopen decennia hebben samengewerkt om meer gerechtigheid te realiseren, met name de overheid noem ik hier. Deze ontwikkelingen heb ik geprobeerd te plaatsen in het perspectief van mondialisering. Niet om dat op te voeren als de grote tegenstrever, integendeel: mondialisering heeft veel voordelen. Maar ik wil het opvoeren als een kader waarbinnen we veel van de ontwikkelingen die in het diaconale en caritatieve werk gezien en ervaren worden geïnterpreteerd kunnen worden. Tegelijkertijd maakt dit kader duidelijk hoe ingewikkeld het is om te werken aan oplossingen: in een mondiale samenleving zijn er geen simpele oplossingen voor de problemen die er binnen veroorzaakt worden. Wat we kunnen doen is vertrekken vanuit de Liefde die oproept tot naastenliefde, waardoor we geraakt zijn en waardoor we tot gemeenschap zijn gemaakt.

Als we op deze manier gaan kijken naar ons handelen verschijnen er drie manieren van werken: ethisch, profetisch, praktisch. De ethische manier is de wijze die richt op persoonlijke verandering, van onszelf en van anderen. Daardoor komen we tot verandering van ons eigen leven en van onze eigen omgeving. De profetische manier is de wijze van het protest. Als we geraakt zijn door Gods goede Geest van liefde, trouw, verbondenheid, barmhartigheid, zien we beter wat er daar tegenin gaat in onze wereld. Dat mogen en moeten we uitspreken, juist ook naar de verantwoordelijken in onze samenleving. Tenslotte is er een praktische manier, door mensen in nood concreet te helpen. In iedere lokale context zijn er noden en iedereen kan daar eigen antwoorden op vinden. Zo drukken we uit wat die naastenliefde van de kerk is. Het is allemaal niet zo bijzonder of nieuw, en veel ervan doet u al. Ik hoop wel dat u hierdoor beter en duidelijker, met meer overtuiging kunt doen wat u al doet. Ook hierin kan mondialisering ons weer helpen. Het begrip glocalisering betekent namelijk niet alleen dat mondiale ontwikkelingen lokaal worden, maar ook dat lokale ontwikkelingen wereldwijde uitstraling kunnen hebben. Dus wat u lokaal doet heeft weer een invloed op het geheel.

Bij deze activiteiten wil de Dienst Diocesane Caritas u helpen. We willen u helpen de medemens in nood te ontdekken en daar een concreet aanbod voor te ontwikkelen. We willen door middel van 'plekken van hoop' diaconale activiteiten bij elkaar brengen en duidelijk maken waar het in de kerk over gaat: om mensen. Door middel van een WMO-groep willen u bevestigen in uw contacten met de politiek. We hopen dat u op deze manier een aantrekkelijke groep wordt, met prikkelende programma's en activiteiten, waardoor mensen zich aangesproken voelen en iets van dat goede leven in God gaan ervaren.

3. Het Diaconale Weekend, organisatie en liturgie

Ko Schuurmans en Anita Witte van de Diocesane Dienst Caritas gaven "tips en trucs" over het organiseren van een Diaconaal Weekend in de parochie. Zij presenteren daarbij de Informatiemap met informatie over het thema en liturgische suggesties.

**Gaat nu allen heen in vrede! Maar waarheen dan?
- op weg naar een - meer - diaconale liturgie -**

Ko Schuurmans

Om te beginnen

Ite missa est! klinkt er aan het einde van een viering. Maar de vraag dringt zich meteen op: wat houdt dan mijn missie, mijn zending in? Of in een Nederlandstalige liturgie: Gaat nu allen heen in vrede! Maar waarheen moeten wij gaan?

In het volgens liturgisten zeer goede, maar door de kerkelijke overheid niet goedgekeurde eucharistisch gebed van Huub Oosterhuis "Gij die weet" wordt op een bepaald moment gezongen "om goed te weten wat ons te wachten staat als wij leven Hem achterna"¹. Opnieuw dringt zich een vraag op: maar wat staat ons dan te wachten als wij Jezus willen navolgen?

In mijn inleiding wil ik samen met u op weg gaan naar een meer diaconale liturgie. Of misschien is het wel een zoektocht om te ontdekken dat de liturgie uit zichzelf al oproept tot diaconie. Ik denk hierbij aan het boek van de Duitse theoloog / politicus Heinrich Albertz getiteld *Miserere Nobis – eine politische Messe* ². In dit boek van alweer bijna 20 jaar geleden neemt hij ons mee door de hele ordo missae. Hij begint met het *In de Naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest* en hij eindigt met het *Ite missa est!* In alle onderdelen, zegt Albertz, worden wij opgeroepen tot diaconie. Inderdaad, wanneer wij de viering beginnen met de woorden: *Wij zijn hier bijeen In de Naam van de Vader...* dan geven wij daarmee aan, dat wij niet samenkomen op aandrang van de regering, van een president of op bevel van de een of andere machthebber, maar dat het God is die ons samenroept. God, die *Ik zal er zijn voor jullie!* wil heten en tot ons komt als Vader, Zoon en Heilige Geest. Vervolgens zeggen wij dikwijls: *Onze Hulp is de Naam van de Heer!* Daarmee geven wij aan - en let op de nadruk op Onze - dat wij ons heil niet zoeken bij Ba-al of Mardoek of de AEX-index, maar dat ónze hulp de Naam van de God van Israël, de God van Jezus - *Ik zal er zijn voor jullie!* - is. Aan Hem vertrouwen wij ons toe, op Hem zetten wij onze kaarten. Kortom: de liturgie zelf zet ons al aan tot een kritisch kijken naar de wereld om ons heen en dat kijken heeft politieke, maatschappijveranderende consequenties. Liturgievieren leidt zo als vanzelf tot diaconie.

Uit de praktijk

Om te beginnen een praktijkervaring.

"Kunnen jullie je niet met iets belangrijkers bezighouden? Jullie hadden vanavond beter bij ons kunnen zitten, want wij waren natuurlijk weer met maar een handjevol!". De opmerking met een ondertoon van teleurstelling kwam recht uit zijn hart. Hij was lid van een parochiële MOV-groep. Samen met de andere leden van de kleine werkgroep was hij die avond bezig geweest met de voorbereiding van een aantal bijeenkomsten over de groeiende armoede in zijn regio. Er waren plannen om een voedselbank op te richten. Het was een project, dat met een viering over dit onderwerp zou worden afgesloten. Ofschoon ze in het parochieblad iedereen, die in het onderwerp geïnteresseerd was, hadden uitgenodigd om mee te werken, was er niemand op afgekomen. Ikzelf was die avond in de pastorie om met de leden van de liturgische werkgroepen na te denken over de inhoud en de structuur van de eucharistie en andersoortige vieringen. De belangstelling voor dit

¹ H.A.J.Wegman (red.): Goed of niet goed? Het eucharistisch gebed in Nederland, pag.99, Gooi en Sticht, Hilversum,1976.

² H.Albertz: Miserere nobis – eine politische Messe, Kindler Verlag, München, 1987.

thema was vrij groot geweest. We pasten met z'n allen maar net in de grote zaal, terwijl de MOV-groep makkelijk een plek vond in de spreekkamer.

Een paar weken later sprak ik hem weer en ik vroeg hem hoe de bijeenkomsten over de groeiende armoede waren geweest. "O, wel goed hoor", was zijn antwoord. "Maar ja altijd weer hetzelfde kleine clubje, hè, En de afsluitende viering? Ook wel aardig. De pastor heeft van harte meegewerkt en een van ons heeft de verkondiging gehouden. Alleen die reacties na afloop: denk je nu echt dat je de wereld kunt veranderen? Jij bent ook een dromer, zeg! Weet je, je wordt er af en toe moedeloos van. Heel wat tijd besteed ik er om de parochie een beetje diaconaler, meer MOV-minded te maken. En wat haalt het uit? Niks, nee, als het maar over liturgie gaat, dan komen ze wel!" Ik stond er wat schaapachtig bij. We hadden geen tijd voor een gesprek. Met een "tot ziens en houd je goed!" ging ik er onvoldaan vandoor.

Terug in de auto dacht ik bij mijzelf: wat zou het goed zijn als een bisschop aan een priester niet zou vragen: waarom draag jij geen boord? of: gebruik jij wel goedgekeurde liturgische teksten?, maar allereerst zou vragen: waarom heb je in jouw parochie geen MOV-groep? Of: waarom zetten jullie je niet in voor een Vastenproject? Jullie koren zingen prachtig en jullie gewaden komen allemaal bij Stadelmaier vandaan, maar waar blijft de diaconie?

Wat is onze opdracht?

Deze praktijkervaring geeft de werkelijkheid goed weer. Wie de cijfers over de kerkelijke vrijwilligers bestudeert komt er spoedig achter dat het merendeel - zo'n driekwart - van hen zich bezighoudt met liturgie (inhoudelijk, uitvoerend of voorwaardenscheppend). Nog geen tien procent van de vrijwilligers/-sters daarentegen houdt zich bezig met diaconie.

Is deze scheve verhouding gerechtvaardigd?

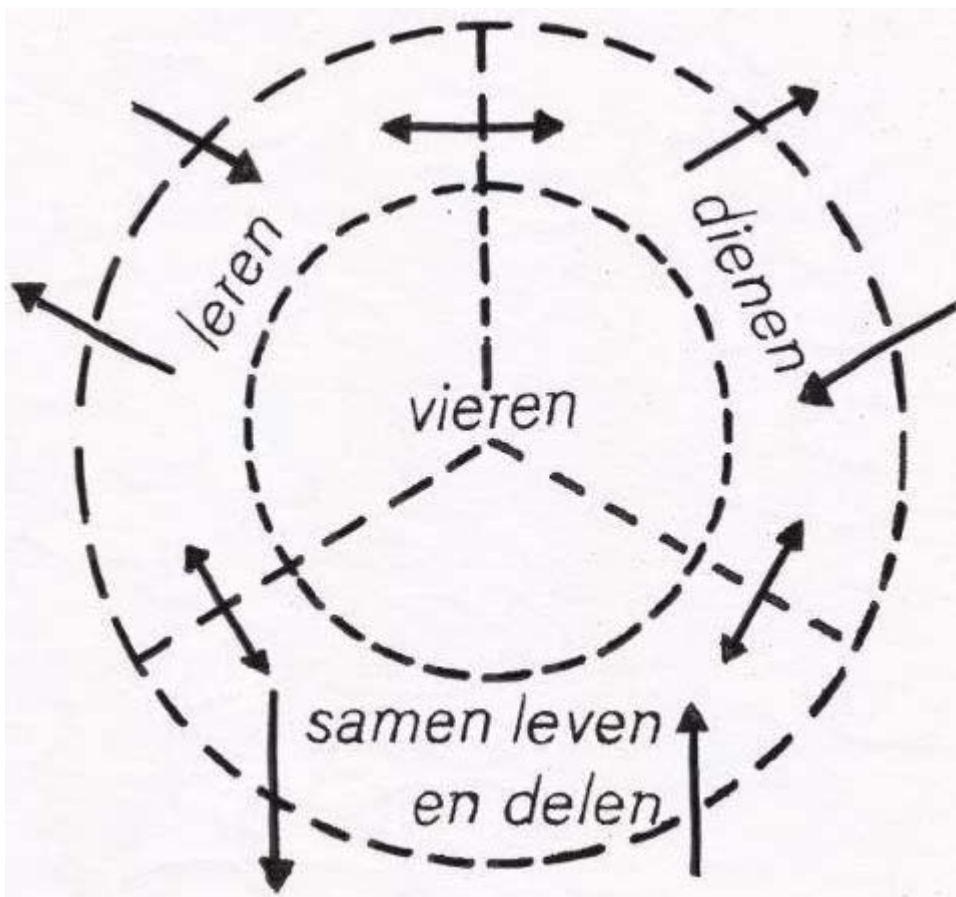
We nemen het boek Handelingen voor ons en lezen in hoofdstuk 2, 42 - 47 over het leven van de eerste gemeente. We horen over de vier werkvelden van die eerste gemeente: er werd geleerd (catechese), er werd gevierd (liturgie), er werd gediend (diaconie) en er werd gedeeld (gemeenschapsopbouw). Tot op de dag van vandaag zijn dat - en terecht! - nog altijd de werkvelden van een christelijke gemeenschap. Over de verdeling van tijd en aandacht in procenten over de vier werkvelden spreekt het boek Handelingen niet. De huidige verdeling liturgie - diaconie met de cijfers 75% - 10% lijkt echter wel op een scheve, verkeerde situatie te duiden.

Daarnaast is het goed om te beseffen dat het taakveld vieren - liturgie van een andere orde is dan de andere drie. Niet meer, ook niet minder maar anders. Een groepering, die samen leert, deelt, leeft en dient kan zinvol bestaan als leefgemeenschap, als hechte vereniging, als actiegroep, als leergemeenschap. Om zinvol te bestaan als groep omwille van de leden en de samenleving is liturgie niet nodig. Het wordt anders wanneer het een geloofsgemeenschap, een gemeenschap van christenen betreft. Die kennen als eigen-aardigheid, onontkoombaar, onmisbaar het samen vieren, de liturgie. Een veel gebruikte omschrijving van liturgie luidt: een samenkomst van gelovigen rondom Schrift - en Tafel - om hun leven te vieren als een ontmoeting met God en met elkaar. Christenen leven samen, proberen broers en zussen voor elkaar te zijn, hun leven delend, samen bestuderen ze de Schrift en lezen ze de krant, nemen notie van het bevrijdend verhaal en van de wereld waarin men zich bevindt en men probeert zich dienstbaar op te stellen, te morrelen aan de wanorde in ons mensenbestaan. Men poogt gerechtigheid, vrede en heelwording van de schepping handen en voeten te geven in ons midden op grond van de roepstem die klinkt vanuit de Schrift en vanuit de monden van de armen, achtergestelde en gemarginaliseerden. Dat gebeurt grofweg van maandag tot en met zaterdag. Dan wordt het zondag. Vanouds genoemd "de dag van de Heer". Dan komen christenen bijeen rond de Schrift en de Tafel met hun vreugde en hun verdriet om getroost en uitgedaagd te worden. Om de Schrift te horen, om deze teksten te overwegen, staande in de wereld waarvan wij deel uitmaken. Om te zingen tegen de klippen op, om te bidden dat het een lieve lust is. Om te zeggen: goede God, hier staan we dan...wij hebben weet van uw Zoon Jezus van Nazareth, de messias, stamelend kiezen wij voor zijn weg...blaas ons aan met zijn Geest, Uw Geest, om uw woord daden te kunnen doen...Wij gooien onze vreugde en verdriet, onze blijdschap en al onze sores

omhoog. Laat uw genade als regen op ons neerdalen. Zegen ons en zendt ons uit om te zegen en te doen:...en toch...deze wereld zal worden omgekeerd!

Liturgie als 4de taakveld van een christelijke gemeente

Liturgie dus als vierde taakveld van een christelijke gemeente, die weet heeft van dienen, leren, delen en samen leven. In de liturgie komen de diaconie, de catechese, het samen leven en delen ter sprake. Zij voeden de liturgie zoals de liturgie hen voedt. Liturgie valt niet samen met deze drie taakvelden, maar staat er ook beslist niet los van. Liturgie gaat er op **in**, maar gaat er niet in **op**! Met andere woorden het volgende door mij ontworpen schema verschijnt in het vizier. Het is niet het bekende klaverblad, waarin iedere kerntaak een eigen blaadje heeft en - zo lijkt het wel - zonder de andere kerntaken kan bestaan. Bovendien: als er een blaadje afvalt hou je altijd nog een klavertjedrie over. Ik kies voor het onderstaande model:

De stippellijnen wijzen op een open houding van een geloofsgemeenschap ten opzichte van de wereld om hen heen en op de wederzijdse beïnvloeding van de taak- of werkvelden.

Natuurlijk heeft iedereen die een beetje weet heeft van de situatie in de meeste parochies al snel in de gaten, dat dit schema een ideale situatie weergeeft. In heel veel parochies liggen niet alleen de procentuele verdelingen scheef maar is er zelfs onderling geen of nauwelijks contact. Er wordt er bovendien vrolijk op los gevierd zonder voldoende besef waartoe dat vieren oproept. Beter gezegd: toe verplicht.

De stem van de 80-jarige pater Tissa Balasuriya, bevrijdingstheoloog in Sri Lanka maakt dit overduidelijk. Hij schreef al weer zo'n twintig jaar geleden³:

³ Tissa Balasuriya o.m.i.: Eucharist and human liberation, Centre for Society and religion, Colombo, Sri Lanka, 1977, pag.115-116.

"De bestaande wereldorde - of wanorde - is volledig tegengesteld aan de waarden van eucharistie. Terwijl toch de eucharistie het sacrament is van "delen in liefde", is het wereldsysteem hebzuchtig en vol uitbuiting. De eucharistie behoort gemeenschap op te bouwen, maar de internationale betrekkingen vernietigen individuen en volkeren. De eucharistie omvat zonder onderscheid iedereen, maar de wereld is racistisch. De kracht van de eucharistie wijst in de richting van een samenleving, waarin iedereen gelijk is, maar de wereldmachten zijn er op uit te overheersen, terwijl de eucharistie ons aanzet tot "onbaatzuchtige dienstbaarheid" heeft arrogante overheersing voorkeur op het internationale toneel. Het eucharistisch brood is als gewoon voedsel bestemd voor iedereen, maar in de wereld is brood tot handelswaar geworden".

En zo gaat Balasuriya nog een aantal alinea's verder.

Ook de stem van emeritus-aartsbisschop Raymond Hunthausen van Seattle in de VS laat aan duidelijkheid niets te wensen over:

" Zouden wij voor we onze eucharistische Heer ontmoeten, elke keer dat we tijdens de viering van de eucharistie de vredeswens uitwisselen met degenen om ons heen niet even moeten stilstaan bij en ons overgeven aan de oproep tot vrede, die nog lang niet bereikt is?..... Wanneer we ons voorbereiden op het stillen van onze honger in de eucharistie, zou dit ons moeten doen denken aan de 40.000 kinderen, die dagelijks sterven van de honger, terwijl wij wapens produceren om de welvaartsmaatschappij te beschermen waarin wij leven..... "

Wat is liturgie? Wat is diaconie?

Maar wat heeft dit alles van doen met de begrippen liturgie, diaconie en MOV? Wat betekenen die woorden eigenlijk? Waar gaat het om?

Het woord liturgie komt van de Griekse woorden *ergon* d.w.z. werk(en) en *leitōs* dwz van / voor het volk. Liturgie betekent van origine "de dienst aan de staat, waartoe de vermogende burgers op eigen kosten toe verplicht waren". Ook "vriendendienst". U merkt het: liturgie heeft indringend met dienstbaarheid te maken. Een liturg was derhalve iemand, die werk verrichtte in het belang van de gemeenschap; een staatsdienaar was het. Iemand, die een ander in nood helpt / verzorgt, lezen wij in de Filippenzenbrief 2,25. Een dienaar Gods (Romeinen 13, 6). Pas later kreeg het woord liturgie of liturgist een betekenis in relatie met de eredienst.

Met het woord diaconie is het heel opvallend niet anders. Diaconie - alweer Grieks - betekent dienst, hulp, bediening. Een *diakonos* was een dienaar, een bode, helper en tenslotte de man / vrouw in de christelijke gemeente, die de zorg voor de behoeftigen op zich nam. De woorden liturgie en diaconie lijken in hun betekenis dus dicht tegen elkaar aan te liggen. Vallen ze samen?

Zo gek is deze overeenkomst niet als je de Schrift openslaat. Alweer een eigen ervaring. Jarenlang heb ik artikelen geschreven over alle bijbelboeken. Artikelen die uiteindelijk in twee boeken werden gebundeld⁴. Ik heb dus verschillende malen de hele bijbel gelezen en het viel mij voortdurend op, dat de rode draad in de bijbel - van Genesis tot en met Openbaring - voortdurend de roep om gerechtigheid is. Ik werd er af en toe eerlijk gezegd moe van, maar het was onontkoombaar. Voortdurend las je ook, dat eredienst / het vieren nooit in mindering gebracht mocht worden op / altijd moest leiden tot het doen van gerechtigheid ten behoeve van "de weduwe, de wees en de vreemdeling". Lees maar het sterk liturgische boek Leviticus, dat tegelijkertijd ook een heel diaconaal boek is. Eredienst heeft er alles te maken met mensendienst! Echt een boek dus voor activisten, diakens en MOV-ers!

Of neem bijvoorbeeld die prachtige spijzigingsverhalen in het Nieuwe of Tweede Testament. Voorheen spraken wij over broodvermenigvuldigingsverhalen tot wij er achter kwamen, dat het accent niet moet liggen op het op wonderbaarlijke wijze vermeederen van het brood en de vissen,

⁴ Ko Schuurmans: Woorden om te worden - een pelgrimstocht door het Eerste Testament, Gooi en Sticht, Baarn/Kampen, 1995/2001; idem: Woorden om te worden - een pelgrimstocht door het Tweede Testament, Gooi en Sticht, Baarn, 2000.

maar over het op wonderbaarlijke wijze spijzigen / te eten geven van de hongerige menigte, die arme mensen, die Jezus gevolgd waren. In de verhalen hoor je steeds dat Jezus de nood van het volk niet langer kon aanzien. In die grote nood viert hij liturgie. Hij neemt termen in de mond, die ons onmiddellijk brengen bij de eucharistie: nemen, zegenen, danken, breken en delen. Liturgie en diaconie gaan samen, leert ons de Schrift!

Liturgie en diaconie gaan samen!

Het is daarom dat de theoloog Gijs Dingemans (emeritushoogleraar Rijksuniversiteit Groningen) ons voorhoudt⁵:

"Het gemeentewerk - parochiewerk- kent in feite twee brandpunten of twee bewegingen: de ene beweging is meer centripetaal,- gericht naar binnen -gericht op de kern van de zaak, op God en zijn liefde. Het hart van deze beweging is de eredienst. De andere beweging is meer centrifugaal: gericht op de wereld - gericht naar buiten - en de dienst aan de ander- mensendienst. De twee bewegingen sluiten elkaar niet uit maar in. Men kan zelfs zeggen: de centripetale beweging is er om de centrifugale beweging te kunnen uitvoeren. Want het gaat tenslotte om de centrifugale gerichtheid op de wereld. Mensen moeten eerst tot God en tot zichzelf komen voor ze op weg kunnen naar de ander. Er moet eerst geborgenheid zijn voor er missie kan zijn. Mensen moeten eerst hun vertrouwen in God hebben gevoed voor ze op weg kunnen de wereld in. Maar na de zondag gaat de kerk a.h.w. weer dicht en is de gemeente - van Jezus, de parochie - te vinden in de sociale structuren van de maatschappij. Om de volgende zondag weer een moment zich terug te trekken op de centripetale pool".

Ook de kerkgeschiedenis leert ons over de hechte relatie van de liturgie en de diaconie. Denk maar aan Bartolomé de las Casas (16de eeuw) - aanvankelijk rijke grootgrondbezitter in Midden-Amerika en ook priester later zelfs bisschop - die in het boek de Wijsheid van Jezus Sirach las: "Het brood is het leven van de arme en wie ervan rooft is moordenaar" (34, 21-31). De schellen vielen hem door deze bijbelpericoop van de ogen. Hij kon geen eucharistie meer vieren voor hij zijn inheemse slaven de vrijheid gaf. Zijn verdere leven stelde hij in dienst van de bevrijding van deze uitgebuiten mensen. Voor hem was duidelijk geworden: waar geen gerechtigheid heerst kan ook geen eucharistische gemeenschap zijn!⁶

De las Casas bleef niet alleen. Er zijn vele namen in alle eeuwen te noemen, die steeds erop gehamerd hebben dat liturgie tot het doen van diaconie leidt. Denk maar aan bisschop Oscar Romero van San Salvador in El Salvador, die precies 25 jaar geleden werd vermoord nota bene tijdens het vieren van de eucharistie. Of aan bisschop Samuel Ruiz van San Cristobal in Mexico, die in 1978 na het vieren van de eucharistie waarbij hij een tafelgebed gebruikte waarin op deze verplichting gewezen werd, bij de uitgang werd opgewacht door een woedende grootgrondbezitter. In dit tafelgebed⁷ wordt gebeden:

"Wij offeren U dit brood voor de honger die deze aarde nog kwelt, voor de geseling van de gevangenen, voor de onbekende dood van de vermisten..."

Tijdens een bezinningsdag met collega-pastores waarop wij heel verschillende eucharistische tafelgebeden analyseerden riep iemand na het aanhoren van dit tafelgebed: *"eindelijk treffen we hier een goed huwelijk aan tussen de traditie en het dagelijks leven van christenen met hun zorgen en verdriet, hun vreugde en hoop!"*

Van de andere kant: wat moeten wij er hier mee? Wij leven toch niet in een situatie van onderdrukking? Bij ons staat toch geen woedende en tot de tanden bewapende grootgrondbezitter

⁵ G.Dingemans: In de leerschool van het geloof, Kok, kampen, 1968, pag. 63 en 64.

⁶ E.Dussel: Het brood van de viering, gemeenschapsteken van gerechtigheid, in: Kunnen we altijd eucharistievieren - een herwaardering van de eucharistische praktijk en de consequenties daarvan voor andere niet-eucharistische vieringen, Concilium 1982, nr.2, pag.65-74.

⁷ Latijns-Amerika bidt, samenstelling Paul van der Harst, Boekencentrum, Den Haag, 1982, pag.55-57.

ons op te wachten bij de kerkdeur? Dat klopt, maar ontslaat dat ons van het scheppen van een liturgie, die meer en meer leidt tot het vanzelfsprekend doen van diaconie?

Doet dit tot mijn gedachtenis

In onze eucharistische gebeden bidden wij Jezus achter na "doet dit tot mijn gedachtenis". Is de stelling niet gerechtvaardigd dat wij deze oproep slechts kwantitatief - veelvuldig vieren - in plaats van kwalitatief hebben verstaan: doe als Ik - Jezus - jullie heb voorgedaan; deel je brood; je hebben en houden; heel je leven met wie gebrek lijdt!?

Het woord gedachtenis komt van het werkwoord gedenken. In het hebreuws *zkr (zakar)*. Het blijkt een woord te zijn, dat altijd tot het doen van activiteiten oproept. Gedenken is niet hetzelfde als "denken aan". Ook niet hetzelfde als "herdenken". Nee, gedenken is staande in het heden, terugkijken naar de heilsdaden van God in het verleden omwille van een toekomst vol gerechtigheid en vrede, die vandaag, hier en nu begint, aangevuurd door Gods bevrijdende Geest, waarom wij bidden, door onze inzet. Gedenken is niet zonder gevolgen. Er zijn theologen, die om die reden over het eucharistisch gedenken spreken als *de subversieve memoria Christi* d.w.z. een gedenken van Jezus Christus, die de gevestigde machten, die de ongelijkheid op aarde in stand houden, ondermijnt. Daarnaast is bidden evenmin vrijblijvend. Karl Barth, die grote protestantse theoloog uit de vorige eeuw, schreef daarom:

"Je handen vouwen in gebed is het begin van de opstand tegen de chaos in de wereld".

Of denk maar aan het bekende kwartet van *lex orandi, lex credendi, lex agendi, lex vivendi*. Begrijpelijk vertaald betekent dat:

wat je bid,t drukt je geloof uit, bepaalt vervolgens hoe je agenda wordt ingevuld en zegt dus hoe je leeft!

Over leven gesproken: u kent toch die schitterende uitspraak van Kerkvader Ireneus van Lyon uit de 2de eeuw? *Gloria Dei? Homo vivens!* houdt hij ons voor. Oftewel: hoe breng je eer aan God? Door je in te zetten voor het volwaardig kunnen leven van alle mensen!

Een aantal aanbevelingen

Goed, zegt u nu misschien, dat zijn allemaal prachtige woorden, maar wat kunnen wij nu doen om onze liturgie te diaconaliseren? Om een bijdrage te leveren aan een viering op de zondag, die handen en voeten krijgt in de dagen door de week die gaan volgen? Ik heb de wijsheid beslist niet in pacht. Toch een paar aanbevelingen:

- 1) Alle theologie is contextuele theologie. Dus ook alle liturgie is contextuele liturgie d.w.z. al je vieren wordt mede bepaald door de omstandigheden (geografisch, politiek, cultureel, persoonlijk enzovoorts) waarin jij en je mede-gelovigen verkeren. Een mooi voorbeeld hiervan is het goedgekeurde eucharistisch gebed, dat gebruikt werd in 1973 op het Eucharistisch Wereldcongres in Australië⁸. In dit gebed wordt gebeden: *Vader, U heeft voor ons de kangoeroes gemaakt en de reuzenhagedissen en de vogels. Vader, U bent goed...* Het moge duidelijk zijn, dat dit eucharistisch gebed in Nederland niet gebeden kan worden.
- 2) Realiseer je iedere keer voor je gaat vieren met wie je gaat vieren. Het maakt immers nogal wat uit of je viert met gelovigen in Blaricum of Wassenaar (doorsnee in goede doen) of in Amsterdam- Oudwest of in Rotterdam-Kruiskade (veel lagere inkomensgroepen, veel allochtonen) om maar een voorbeeld te noemen. In beide parochies zijn noden, maar ze zijn verschillend van aard. In de ene parochie vermoedelijk naast geestelijke nood meer materiële nood. Reden te meer om wanneer je in zo een parochie actief bent als liturgist of MOV-er samen een sociale kaart te maken.

⁸ B.Fischer: Die Känguruhs im Hochgebet. Zur Rolle der Tiere in den jüngsten Eucharistischen Hochgebeten der katholischen Kirche, in: *Communio Sanctorum*.FS J.J. von Allmen, Geneve, 1982, pag.173.

- 3) Kennis van economie en politiek is naast kennis van de Schrift en de liturgie voor iemand, die verantwoordelijk is voor het vieren van de liturgie of voor de MOV-activiteiten broodnodig!
- 4) Neem kennis van hoe mensen in allerlei situaties van onderdrukking en armoede - verweg of dichtbij - vieren. Je kunt er veel van leren. Kijk naar de door hen gebruikte gebaren, symbolen, teksten en zie hoe ze eventueel "verbouwd" in jouw situatie gebruikt zouden kunnen worden. Leer ervan hoe mensen in de Derde Wereld naadloos liturgie en actie met elkaar weten te verbinden tot een harmonieus geheel: het één loopt als vanzelf over in het andere en omgekeerd.
- 5) Werk ijverig als pastor, liturgisch verantwoordelijke of MOV-er aan een goede verstandhouding tussen de mensen van de werkgroep Missie - Ontwikkeling - Vrede of Kerk en Samenleving en de liturgische werkgroep(en). Een dubbellidmaatschap is een nastrevenswaardig ideaal!
- 6) Kom voor je identiteit uit! Wees de schaamte en de gêne voorbij! Laat weten waar je je inspiratie vandaan hebt. Maak duidelijk van wie je je missie hebt ontvangen. Wees niet bang voor of vies van het woord evangelisatie. Daar zit immers het woord evangelie in: goed, bevrijdend bericht. Nee, we hoeven niet met een gitaar bij het winkelcentrum te gaan staan en te zingen van *Jezus redt, Jezus redt, alle mensen opgelet!* We hoeven ook niet met bijbels langs de deur, maar we moeten wel duidelijk maken aan wie het wil horen, dat je niet anders kunt omdat je aangeraakt bent, aangevuurd wordt door God, zijn Geest, door Jezus, door de Woorden van de Schrift. En we weten: deze woorden zijn tegelijk daden, het zijn woorddaden, zo leert ons het hebreuws.
- 7) Alle bovenstaande woorden kunnen worden samengevat in de conclusie: de kerk en dus ook de liturgie is er niet omwille van zichzelf maar omwille van het heil voor deze wereld, omwille van de bevrijding van geknechte mensen.
- 8) Of anders gezegd met de woorden van de Duitse theoloog Dietrich Bonhoeffer, die 100 jaar geleden werd geboren en vlak voor de bevrijding in april 1945 op persoonlijk bevel van Hitler werd opgehangen, omdat hij zich altijd had verzet tegen het duivelse nazisme: *jullie vragen mij wat een parochie / gemeente moet doen? Dat is bidden en het goede doen!*

Eredienst brengt ons tot mensendienst

Een voorbeeld. Ik neem u mee naar de paaswake en heel in het bijzonder naar het aansteken van de paaskaars en het aanbrengen van de vijf wierookkorrels in de paaskaars. Het aansteken van de paaskaars aan het goddelijke oervuur is een gekend ritueel. Na het ontsteken van de paaskaars worden er de vijf wierookkorrels in aangebracht. Maar wie vraagt aan de deelnemenden: wat gebeurt hier en waarom? Dan weten misschien enkelen wat er gebeurt, maar niemand waarom. Het blijft daardoor een leeg ritueel: waarom doen we dit? We doen dit omdat we het - altijd zo - doen! Een weinig bevredigend antwoord.

Je kunt er van te voren als liturgisch en /of diaconaal verantwoordelijke als volgt over schrijven en spreken. De paaskaars - het licht van Christus - draagt de tekenen van de vijf wonden van Christus' lichaam. Vanouds was het de gewoonte om de wonden van een vermoorde martelaar te vullen met reukwerk. Dat deden Jozef van Arimathea, Nicodemus en de vrouwen bij Jezus' lichaam. Dat doet de voorganger ook bij de paaskaars, waarin hij de vijf wierookkorrels aanbrengt met de woorden: *Door zijn heilige en glorierijke wonden bescherm en beware ons Christus de Heer!*

Nooit van gehoord, nooit geweten! is dan de reactie van de hoorders of lezers. Interessant eigenlijk! Nu krijgt dit ritueel na deze uitleg pas zin!

Vervolgens kunnen wij ons afvragen: hoe zouden we dit ritueel nog meer tot zijn recht kunnen laten komen? Misschien door geen wierookkorrels in de paaskaars te draaien of te duwen, want dat heeft dan toch teveel weg van een schroef of een spijker(!). Het komt op deze manier eerder beschadigend, kwetsend dan helend, verzorgend over. Zou het niet beter zijn om de wierook tot een bijna zalfachtige substantie te bewerken om zo meer het helende, verzorgende van dit ritueel te onderstrepen?

Daarna komt de vraag: wie moet / kan het doen? Moet de voorganger het persé doen? Of zou je aan mensen uit je parochiegemeenschap, die het afgelopen jaar leed te verdragen hebben gehad, die op enigerlei wijze gekwetst zijn, kunnen vragen om deze wierook op de symbolische wonden te "smeren"? Je legt daarmee de relatie tussen de wonden van Jezus en de wonden van de mensen. Je maakt er ook mee duidelijk, dat Jezus niet voor zichzelf geleefd heeft en niet voor zichzelf gestorven is en vervolgens opgestaan. Nee, hij lijdt omdat mensen moeten lijden, hij wordt gedood zoals er zoveel mensen gedood worden. Vervolgens staat hij op en wij met hem hoe dan ook! In zijn leven, lijden en opstanding komt het leven, lijden en opstaan van mensen aan het licht: God liet zijn liefste kind niet vallen en ook zijn andere kinderen laat hij niet / nooit los!

Een ander voorbeeld.

Na de geloofsbelijdenis bidden wij de voorbeden. Zou het niet goed zijn om aan de leden van de MOV-groep te vragen om voor ieder weekend minstens één diaconale voorbede aan te reiken, die de geloofsgemeenschap in contact brengt met medemensen, onze broeders en zusters, in nood veraf of dichtbij? Zo mogelijk zouden zij die voorbede ook kunnen bidden.

Tijdens vieringen maak je het vaak mee dat de voorganger (m/v) na de voorbeden zegt: "We onderbreken nu de viering, we gaan de tafel klaarmaken en ondertussen wordt er gecollecteerd". Met verhullende woorden of heel direct vertelt hij of zij waarvoor de collecte bestemd is. Meestal voor de eigen gemeenschap. In vieringboekjes lees je regelmatig: "intermezzo - collecte - klaarmaken van de tafel". Als ik dat lees of meemaak word ik altijd wat verdrietig. Waarom? Er is niks op tegen om na de dienst van het Woord en voor de Dienst van de Tafel, de Eucharistie of de Dienst van de Communie een pauze in te lassen. Maar dan moet het wel een echte pauze zijn. Je mag je neus snuiten, met je buurvrouw of buurman praten of even je benen strekken. Een collecte moet je echter nooit in de pauze of tijdens het intermezzo houden, want de collecte is een heel wezenlijk onderdeel van de liturgie. Het behoort in de eucharistieviering tot het eerste van de vier onderdelen van de Dienst van de Tafel: het aanbrengen en bereiden van de gaven. Daarna volgen het danken / het dankgebed en het breken en het delen (de communie). En wie collecteren er? Dat zijn natuurlijk de leden van de MOV-groep - zeg maar de diakens en diaconessen - om daarmee de band tussen de collecte en de diaconie te onderstrepen.

Nog een voorbeeld

Met een aantal mensen keek ik onlangs naar een fragment van een video-opname van een eucharistieviering op de TV. Je zag het aandragen van de gaven van brood en wijn en hoorde het gebed "*Bidt broeders en zusters...*". Wat gaat dat snel, was de spontane reactie van veel deelnemenden bij het zien van de haastig aangedragen en in ontvangst genomen gaven van brood en wijn. Kan dat niet wat rustiger? Ja, maar ze krijgen voor dit ritueel maar vijftig seconden! bracht een ingewijde in. Wat doen we eigenlijk wanneer we de gaven van brood en wijn aandragen? was mijn volgende vraag. Vervolgens stonden we stil bij dit ritueel en bestudeerden het gebed bij de bereiding van de gaven uit het Romeins Missaal:

"Gezegend zijt Gij God, Heer van al wat leeft. Uit uw milde hand hebben wij het brood ontvangen. Aan U dragen wij op de vrucht van de aarde,, het werk van onze handen.

Maak het voor ons tot brood van eeuwig leven.

Gezegend zijt Gij God, Heer van al wat leeft. Uit uw milde hand hebben wij de beker ontvangen. Aan U dragen wij op de vrucht van de wijngaard, het werk van onze handen.

Maak het voor ons tot brood van eeuwig leven".

Het gebed is een combinatie van het *birkat ha mazon*, de joodse tafelzegen, die God looft om zijn scheppingsgaven en de idee van de menselijke arbeid waardoor de gaven tot stand komen. De wortels ervan vinden wij in een tekst uit Deuteronomium 26, vers 1 – 11 waarin Mozes zijn volk voorhoudt wat zij moeten bidden als zij de eerste gaven van het nieuwe van God gekregen land aan God aanbieden. In deze tekst lezen wij onder andere: Mozes sprak: *"Als de priester de mand in ontvangst heeft genomen en die voor het altaar van de Heer, uw God, heeft neergezet, moet u het volgende voor de Heer belijden:....En de Heer bevrijdde ons uit Egypte, met sterke hand en opgeheven arm, op angstaanjagende wijze, met tekenen en wonderen. Hij bracht ons hierheen en gaf ons dit land, dat overvloedig van melk en honing. Heer, hierbij breng ik u de eerste opbrengst van het land dat u mij gegeven hebt".*

Het is een wat verwaarloosd gebed. Vooral wanneer het niet verstaanbaar voor de gelovigen wordt gebeden. Het merendeel van de aanwezigen kende de inhoud van dit gebed niet of nauwelijks. O, is dat niet dat dikwijls onverstaanbaar en snel uitgesproken gebed? Met de deelnemers boog ik mij over de tekst. Ik vertelde het volgende:

Gezegend zijt Gij God.... Dat is toch opvallend, dat hier niet **wij** gezegend worden door God, maar dat wij **God** zegenen! Het maakt zonneklaar duidelijk dat ook mensen zegenen, elkaar zegenen. Denk maar aan je vader of moeder, die je voor het slapen gaan een kruisje op je voorhoofd gaf. Of denk aan je moeder, die voor zij het brood ging snijden met het mes een kruis over het brood maakte. Hier zegenen wij God. Letterlijk: wij spreken goed van hem, wij zeggen goede dingen van hem. Waarom? Omdat wij uit zijn milde hand brood en wijn hebben ontvangen. Is het brood en de wijn dan niet het resultaat van menselijke arbeid, inspanning? Jazeker, maar ten diepste hebben wij alles wat de aarde ons geeft van God gekregen. Dat is een hele politieke, radicale, revolutionaire uitspraak! Het zet de wereld met zijn economische machtsverhoudingen / wanverhoudingen helemaal op zijn kop! Alles wat de aarde levert is dus niet van jou, van ons. We hebben het slechts gekregen van God. Dat betekent dus ook dat je het anderen, die er niet over kunnen beschikken, maar het wel hard nodig hebben om te (over)leven, niet mag onthouden! De werkwijze is dus aldus: God geeft ons zijn schepping in beheer. Wij mogen door hard werken de vruchten van zijn schepping plukken om te leven en om anderen te laten leven. Heel de aarde met alles wat erop te vinden is, is dus van God. Wij mogen zijn schepping beheren maar wel naar best vermogen. Wij moeten niet heersen over de aarde, maar wij moeten haar weloverwogen en op een eerlijke wijze beheren. Brood en wijn, gekregen van God, werk van onze handen (ik zeg wel eens "gestold zweet") dragen wij aan, geven wij terug aan God opdat het gezegend, gewijd, geconsacreerd zal worden tijdens het eucharistische gebed. Bij de communie wordt dit brood en deze wijn, die zoals het gebed ons leert, geworden zijn tot "*brood en bron van eeuwig leven*" terug. Brood en wijn wordt tot lichaam en bloed van Jezus, die door zijn levenswijze, zijn levensprogramma voor ons als brood en wijn was en is. Door het te eten en te drinken worden wij als Hij. Zo worden wij ook als gemeenschap van christenen Lichaam en bloed van Christus. Betekent "christen" niet "doen als Christus"? We zeggen dit kerkvader Augustinus (5de eeuw) na, die ons voorhield: *word wat je eet, eet wat je bent: Lichaam van Christus!*

Waarvoor collecteren wij?

In een niet - meer - agrarische samenleving heeft brood en wijn als "werk van onze handen" natuurlijk aan betekenis ingeboet. Daarom collecteren wij ook. Voor onze eigen parochiegemeenschap? Natuurlijk niet! Dat is een (liturgische) doodzonde! Nou, dan zondigen wij iedere zondag flink! reageerden veel deelnemers op deze uitspraak. Ik vulde aan: daarom zetten wij zeker de collecteschaal meestal niet op de altaartafel, maar zetten wij die wat bescheiden / besmuikt eronder of ernaast. Schamen wij ons soms voor de inhoud? Zitten er te veel de vijftig eurocentmuntjes in, die we gebruiken voor het supermarktkarretje? In plaats van een behoorlijk bedrag dat pijn in onze portemonnee doet?

De collecte is immers vanouds bedoeld om letterlijk en figuurlijk levensmiddelen te verzamelen ten behoeve van al die mensen in en buiten onze gemeenschap, die moeite hebben om in leven te

blijven. Ik vertelde over ervaringen in de derde wereld, waarbij men allerlei etenswaren inzamelde en samen met het brood en de wijn naar voren droeg. Deze levensmiddelen werden na de viering verdeeld onder de behoeftigen in de eigen parochie of in de buurt. Zo hoort het eigenlijk. De eerste christenen leren het ons. Zij namen namelijk al van huis brood en wijn mee. Een deel werd gebruikt voor de eucharistische maaltijd. Wat niet gebruikt werd, werd na afloop verdeeld onder de armen.

Ik vertelde ook, dat in Brazilië in het kerkje van een sloppenwijk tijdens de offergang een keer een aantal beha's werden aangedragen. De verbazing op de gezichten van de deelnemenden was groot. Beha's? Jawel, beha's. Ze waren ingebracht door een aantal arbeidsters in een textielfabriek. Na de viering werden ze gegeven aan een aantal vrouwen in de sloppenwijk, moeders van grote gezinnen, die door het grote kindertal er weinig fraai meer uitzagen. Door de voor hen onbetaalbare beha's werden zij weer meer het aanzien waard, kregen zij weer waardigheid. En waarom niet: we vieren toch liturgie tot heil en genezing van allen?

Je kunt het aandragen van de gaven van brood en wijn onderstrepen door het samen zingen van een lied. Bijvoorbeeld door het volgende lied op een melodie van Orlando Gibbons (17de eeuw):

1. Gij zijt ge - ze - gend om wat leeft,
ge-vormd uit aar - de door uw hand,
aan wie Gij licht en a - dem geeft
om vrij te wo - nen in uw land.

2.
Gij reikt ons brood, een beker wijn.
Is het de oogst van ons gezwoeg?
Het zullen toch uw gaven zijn
om van te delen, steeds genoeg.

3.
Wij dragen aan wat Gij ons schenkt,
ontvangen uit uw milde hand,
waarmee Gij ieder mens gedenkt,
die zorgzaam hoedt uw toekomstland.

4.
Maak het voor ons tot levend brood,
dat honger stilt, de zwakken voedt,
nieuw leven geeft voorbij de dood
tot in uw licht, gezocht, vermoed.

5.

Maak het voor ons tot bron van kracht,
die leven geeft om op te staan
uit dood, verderf, om ongedacht
als nieuwe mens uw weg te gaan.

tekst: Ko Schuurmans

Een mogelijkheid in onze Nederlandse context is om ook het intentieboek mee te dragen naar de Tafel. In het intentieboek lees je immers over het wel en wee van de leden van de vierende gemeenschap. Ook al die intenties moeten God worden opgedragen, opdat zijn genade rijkelijk zal neerdalen op al die mensen over wie het in de intenties gaat, voor wie gebed gevraagd wordt. Duidelijk wordt inmiddels wel, dat de oude tekst van het gebed *Gezegend zijt Gij...* uit het schijnbaar hoogverheven Romeins Missaal meer springstof bevat dan je had kunnen en misschien wel willen denken. Onbekend maakt blijkbaar onbemind. Of anders gezegd: de liturgie zelf met haar rituelen (de symbolen, de symboolhandelingen en de symbooltaal) maken ons diaconaler, zetten ons aan tot diaconie als we tenminste willen horen en zien!

Tot slot

Tot slot het verhaal over koning Gontram van Bourgondië en zijn neef de priester Vorles (6de eeuw). Je kunt het lezen in het bijna 50 jaar oude boek *Uit het oude Europa* van Frits van der Meer⁹. Koning Gontram - het was een barbaar - woonde eens een eucharistieviering bij waarin Vorles voorging. Gontram zag tijdens het eucharistisch gebed, dat zijn neef opeens zijn lippen niet meer bewoog en doodstil bleef staan, de armen uiteen en met een spookachtige gloed op zijn gezicht. Dat duurde heel lang. Dan kwam er, ook opeens, weer leven in hem en alsof er niets gebeurd was, bad hij weer door. Na de viering vroeg Gontram: wat was dat toch met jou, neef? Vorles stak hem zijn hand toe en zei: hier, voel eens. Met een kreet deinsde de koning achteruit, de hand was gloeiend heet. Prijs God, zei Vorles, tijdens het eucharistisch gebed werd ik weggerukt door een engel naar uw huis, dat in brand stond en waarin uw zoontje lag te slapen. En eerst toen ik hem uit de vlammen had gered, bevond ik mij weer hier aan het altaar. Gontram, uw huis is verbrand maar uw kind is gezond en wel! Vorles, die zijn gebed moest onderbreken om de kleine prins het leven te redden, herinnert ons eraan, dat ook het heiligste dienstwerk ten achter staat bij het redden van een mens. Vorles, hij werd natuurlijk nadien heilig verklaard, herinnert ons eraan zegt Frits van der Meer, dat de heilige geheimen zijn gegeven omwille van de mensen, dat de sacramenten er zijn voor de mensen en de mensen niet voor de sacramenten!

Een verhaal om "goed te weten wat ons te wachten staat als wij leven Hem achterna!"

Ite, missa est! We weten nu wat onze zending, onze missie is en hoe wij vervolgens gaan evangeliseren.

Gaat nu allen heen in vrede! We weten nu waarheen! Op weg naar een meer diaconale liturgie waarvoor liturgisten en activisten, MOV-groepen en werkgroepen liturgie, pastores en diakens zusterlijk en broederlijk de handen in één hebben geslagen! Omwille van de dienst aan God als dienst aan de wereld!

⁹ F.van der Meer: *Uit het oude Europa*, Elsevier, Amsterdam,1957, pag 87-92.

Workshop Diocesaan Diaconaal Weekend

Anita Witte, regiomedewerker Diocesane Caritas en Ko Schuurmans, liturgist.

Het Diocesaan Diaconaal Weekend wordt dit jaar, in alle parochies, gehouden in het weekend van 12 en 13 november.

Wat betekent een Diaconaal Weekend voor de parochie, hoe organiseer je een Diaconaal Weekend en hoe komt het dat niet elke viering een diaconaal karakter heeft? Deze vragen vormden de rode draad van de workshop.

Waarom?

Diaconie begint bij ontmoeting. De workshops beginnen dan ook met kennismaking van de aanwezigen. Nadat de namen genoemd zijn wordt aangegeven waarom een Diaconaal Weekend in de parochie nodig is. De aanwezigen weten wel dat aandacht voor de noden van wezenlijk belang is. Het is ze echter ook bekend dat caritas / diaconie maar al te vaak een stiefkindje in de parochie is. Het Diaconaal Weekend is daar een antwoord op. Het is een middel om parochianen bewust te maken en te betrekken bij de noden in de directe omgeving en de diaconale opdracht van de kerk. In dit weekend kunnen diaconale vrijwilligers zich presenteren en de parochianen laten weten wat zij doen en waarom. Zij kunnen daarbij samenwerken met andere groepen binnen en buiten de parochie. Zoals voorgangers, koren, catechesegroepen, collega's uit andere kerken. Maar ook met maatschappelijke organisaties die zorg dragen voor kwetsbare mensen in de buurt. In een Diaconaal Weekend wordt de caritas / diaconie op de plaatsgezet waar zij hoort: in het hart van de parochie. En is daarmee het visitekaartje van onze kerk!

Diaconaal Weekend of Diaconale Zondag?

Het diocesane Diaconaal Weekend komt voort uit twee dekenale tradities. Het Dekenaat Haarlem kende de Diaconale Zondag welke, gestimuleerd door collega Ernst Meyknecht, door iedere parochie zelf georganiseerd werd. In het Dekenaat Alkmaar verzorgde de werkgroep Dekenaal Diaconaal Weekend informatieavonden over één van de Werken van Barmhartigheid en brachten een brochure rond dit thema uit. In de nieuwe dienst Caritas van het bisdom komen de tradities samen. Het thema Kwetsbare Mensen geeft ruimte voor een eigen invulling. Welke groep mensen in uw omgeving verkeren in moeilijke omstandigheden, waar mogen we in de kerk wel eens meer aandacht aan besteden? Welke organisaties in de buurt zijn betrokken bij deze mensen en kunnen benaderd worden als spreker op een informatieavond of in een viering? Meer informatie en inspiratie vindt u in de informatiemap "Kwetsbare mensen Diaconaal Weekend 2011". U kunt deze downloaden via de website van het bisdom of opvragen bij caritas@bisdomhaarlem-amsterdam.nl of bellen 023-5112600.

Onzin?

Liturgist Ko Schuurmans begint met de prikkelende stelling dat het onzin is om een Diaconaal Weekend in de parochie te organiseren. De liturgie zelf zet ons toch elke week al aan tot een kritisch kijken naar de wereld en het veranderen van onrechtvaardige situaties? Hoe komt het dan dat de aandacht en inzet veel parochianen zo gericht zijn op vieren en de zorg voor het kerkgebouw? En dat nog geen 10 % van de vrijwilligers zich bezig houdt met diaconie? In een gloedvol betoog geeft Ko aan dat dienen en vieren een onverbreekelijke eenheid is binnen een geloofsgemeenschap. En hij legt uit hoe je op weg kan gaan naar een -meer- diaconale liturgie. In woord, gebed én zingend. U leest hierover meer in de bijlage "Gaat nu allen heen in vrede! Maar waarheen dan?".

Anita Witte

4. Nood op het spoor komen en een plan maken

Mw. Pieterneel Ermen, freelance medewerkster van onder andere Kerk in Actie, gaf in haar workshop aan hoe je nood op het spoor komt en wat je daarmee kunt doen. Zij deed dit aan de hand van een presentatie van diaconale activiteiten monitor.

Nood op het spoor: ‘Kennen is zien en zien is kennen’.

De diaconie/ caritas als partner in het opsporen en bestrijden van situaties van armoede, sociaal isolement en sociale uitsluiting.

Zien

Daarmee wordt bedoeld

Dat je de mens in zijn kleinheid wel moet zien

Het lijkt zo eenvoudig:

Je denkt dat de mens in zijn kwetsbaarheid en gewond zijn

Vaak direct zichtbaar is als we onze ogen goed openhouden

Maar het is moeilijk om goed te zien

Vaak kijken we maar oppervlakkig

Of worden we gehinderd door allerlei vooroordelen

Je moet het willen leren

Om met aandacht en eerbied naar de ander te kijken

Noden hebben een gezicht

Wie geen gezichten, geen echte mensen ziet

Kan de weg van barmhartigheid niet gaan

Juist in die medemens in nood kun je God ontmoeten

Maar je zult er moeite voor moeten doen

Om in de ander het beeld te kunnen zien van “Hem die weet wat lijden is”

En het zien kan heel pijnlijk zijn

Want oog in oog met de mens in nood

Voelen we soms ook onmacht, walging, pessimisme

En zelfs de neiging tot vluchten

Leren kijken, zonder vooroordeel met helder oog en zuiver hart

Is de eerste stap die geleerd moet worden

Om de weg van barmhartigheid te kunnen gaan.

Uit een passie voor barmhartigheid van de fraters van Tilburg

Zien leidt tot ‘bewogen worden’ en dit leidt tot ‘in beweging komen’.

In deze workshop hebben we in vogelvlucht enkele stappen doorlopen die u breder in uw eigen kring kunt gaan zetten in de komende tijd: bewustwording – inventarisatie – visie op eigen rol en aanbod.

Bewustwording betekent kennen – weten wat armoede en sociaal isolement inhouden, welke factoren een rol spelen en wie zich specifiek in een risicosituatie bevinden. Als u kennis van zaken heeft, gaat u de verschijnselen zien in uw directe omgeving – **kennen is zien**.

Daarom staan we eerst even stil bij het verschijnsel armoede en sociale uitsluiting. Dit kunt u ook doen in een werkgroep binnen uw kerk, diaconie of PCI.

Concreet zijn we in deze workshop ingegaan op een drietal stappen die u kunt zetten:

1. In kaart brengen van de eigen omgeving: hoe doen we dat ? ⇒ werkblad 1
2. opsporen van knelsituaties: hoe pakken we dat aan ? ⇒ werkblad 2
3. aanbod voor financieel en sociaal kwetsbare mensen – wat kunnen we doen ? ⇒ werkblad 3

Uitgangspunt:

De kerk/ diaconie/ caritas wacht niet enkel af tot mensen in nood aankloppen voor (financiële) hulp, maar ontwikkelt diaconaal beleid en een op de eigen situatie afgestemd aanbod om zich actief als partner in de lokale armoedebestrijding te positioneren. De kerk heeft oog voor het begrip armoede in ruime zin.

Per stap volgt nu een korte uitleg plus een praktisch handvat om deze stap in uw eigen situatie verder uit te werken.

Stap 1***In kaart brengen van de eigen omgeving***

Op basis van onderzoek is voldoende bekend welke (groepen) mensen risico lopen om kortdurend of langdurig in een situatie van armoede en/of sociaal isolement te raken. Factoren die een belangrijke rol spelen zijn o.a. sociaaleconomische situatie, opleidingsniveau, afhankelijkheid van uitkering, gezondheid (zowel lichamelijk als geestelijk), etnische achtergrond. Vooral cumulatie is riskant. Hoe goed heeft u uw lokale situatie in beeld?

Weet u iets van de bevolkingssamenstelling (leeftijdsopbouw, gezinssamenstelling, etnische achtergrond, opleidingsniveau, werkloosheidscijfer, gemiddeld inkomen), of van de woonsituatie in de wijk, bijv. de verhouding huurwoningen en koopwoningen, percentage huurwoningen in de sociale sector, gemiddelde leeftijd woningen, gemiddelde doorstroomcijfers, tevredenheidsmetingen etc.?

Heeft u de kwetsbare groepen in beeld (personen, gezinnen) die in het armoederapport genoemd staan zoals bijv. eenoudergezinnen, gezinnen met één kostwinner en opgroeiende kinderen, mensen met een (onvolledige) uitkering, langdurig werklozen, mensen met een handicap, werkloze jongeren, ZZP'ers e.d.?

Dat betekent concreet dat een goede eerste stap inhoudt, het in kaart brengen van de eigen omgeving (buurt/wijk/dorp/stad). Hulpmiddelen: de kerncijfers van de lokale overheid in bijv. burgerjaarverslag, informatie op de website van de gemeente, het WMO-beleidsplan e.d.

Werkblad 1: checklist omgevingsanalyse

Resultaat: op een relatief snelle en makkelijke manier vormt u zich een beeld van de omgeving en krijgt u een eerste indicatie over het (waarschijnlijk) voorkomen van risicofactoren en kwetsbare (groepen) mensen in uw eigen omgeving.

Stap 2***Actief op zoek gaan naar situaties van armoede in de eigen gemeente/ parochie***

Vervolgens kan men actief en gericht op zoek gaan naar situaties van armoede en sociaal isolement in de eigen gemeente/ parochie. Het rapport 'Armoede in Nederland 2010' geeft een aantal mogelijkheden:

- Contact leggen en onderhouden met instellingen en belangenorganisaties,
- zich oriënteren bij anderen die actief zijn bij zorg of welzijn voor kwetsbare individuen en groepen in armoedesituaties.
- Artikelen in het kerkblad en informatie geven: gemeenteleden / parochianen informeren over zaken betreffende armoede en armoedebestrijding, met verzoek signalen in te brengen.
- Huisbezoeken, zowel pastoraal als diaconaal
- Via de Voedselbank, via bijv. huisartsen en scholen (doorverwijzing).
- Door het aanstellen van een speciale diaken voor armoedebestrijding.

Een goede volgende stap is u te verdiepen in de sociale kaart van uw gemeente:

Welke organisaties zijn op een of andere wijze betrokken bij zorg en welzijn, en meer specifiek bij armoedebestrijding? Welke andere kerken en diaconale organisaties zijn er in uw omgeving en wat bieden zij aan? Welke organisaties zouden voor u van belang kunnen zijn: om informatie uit te

wisselen, om uw aanpak mee af te stemmen en eventueel zelfs mee samen te werken? Met hoeveel van deze instellingen en organisaties heeft u contact? In welke overleggen neemt iemand van uw kerk of diaconie deel? Welke overleggen bestaan er waar u eigenlijk aan deel zou willen/moeten nemen?

Gaat u nog steeds op huisbezoek en zo ja, is degene die op huisbezoek gaat goed toegerust om signalen van armoede en eenzaamheid te herkennen? Of zijn er wellicht projecten in uw dorp of stad waarbij anderen op huisbezoek gaan (bijvoorbeeld de woningbouwvereniging i.v.m. herstructurering, een gemeentelijke werkgroep armoedebestrijding, een project van de wijkverpleegkundige) waar u bij aan zou kunnen sluiten? Weten deze instanties dat zij mensen naar u kunnen doorverwijzen, met andere woorden: staat uw organisatie en uw aanbod op de sociale kaart van de (burgerlijke) gemeente en haar diensten?

Zien is kennen – *Ga niet alleen op zoek naar feiten, literatuur en andere informatie, ga ook op zoek naar mensen die het betreft, zij zijn ervaringsdeskundigen. Nodig eens iemand uit voor een gesprek (via-via), of organiseer een kleine gespreksgroep met lotgenoten. Als er een vertrouwensband is (opgebouwd), komen vanzelf de verhalen. Of organiseer een kleinschalige activiteit zoals een maaltijd of een groepje vrijwilligers voor hulp bij thuisadministratie, vaak een zeer directe manier om met mensen in gesprek te komen die in een moeilijke situatie zitten. Vandaar kunt u bekijken wat er verder nodig/mogelijk is.*

Werkblad 2: Checklist nuttige organisaties, contacten en overleggen – uw eigen sociale kaart

Resultaat: door het samen invullen van deze checklist krijgt u een overzicht van nuttige contacten en relaties binnen uw eigen kerk /diaconie. De kans is vrij groot dat er onder afzonderlijke kerkleden veel nuttige informatie en contacten voorhanden zijn, maar dat men dit eenvoudigweg niet wist van elkaar.

Stap 3

Bepalen diaconaal aanbod voor financieel en sociaal kwetsbare mensen

Door uw inventarisatie heeft u zich een beeld kunnen vormen van uw omgeving en de mate waarin situaties van armoede en sociale uitsluiting zich voordoen.

Door deze inventarisatie is ook een proces van bewustwording op gang gekomen: kennen is zien. Dat wil zeggen: doordat mensen gaan beseffen welke factoren risicofactoren zijn, welke groepen mensen zich in kwetsbare situaties bevinden, gaat men sneller situaties waar mensen in de knel raken herkennen. Zien is ook kennen: doordat men de individuele situaties begint te zien, hier mee in contact komt, raakt men steeds beter thuis in het thema armoedebestrijding en sociaal isolement. Daardoor kan men als kerk/diaconie ook steeds beter de rol van belangenbehartiger op zich nemen (opkomen voor gerechtigheid, 'stem geven aan wie geen stem heeft').

Aan de hand van deze inventarisatie kunt u ook voor uzelf nagaan wat in uw situatie een passend aanbod is:

- passend bij de behoefte van de mensen in uw gemeente
- passend bij uw eigen (beperkte) middelen, zowel in geld als in menskracht (vrijwilligers).

Ook kunt u een aanpak ontwikkelen waarbij u tot een bundeling van krachten komt: met andere kerkelijke organisaties en/of met seculiere organisaties.

Om u een eerste indicatie te geven van mogelijke vormen van diaconale inzet maken we u vertrouwd met een praktisch hulpmiddel: de diaconale activiteitenmonitor

(www.diaconaleactiviteitenmonitor.nl)

Werkblad 3: Inventariseren mogelijke diaconale activiteiten

Bijlage: het activiteitenoverzicht uit de DAM met aantekening welke activiteiten extra relevant zijn

Verder lezen:

- **Arm & rijk in de Bijbel.** Onder redactie van Ab Harrewijn en Peter de Bie. Een uitgave van de Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA, november 2001. ISBN 90-75684-02-9
- **Dossier Armoede in Nederland,** feiten en ervaringen. Auteur Marije van Dodeweerd. Uitgave van de Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA, augustus 2005. ISBN 978-90-7568411-8
- **Helpen wie geen helper heeft.** Auteur Bert Bout. Uitgave van de werkgroep Arme kant van Nederland/EVA, juni 2008. ISBN 978-90-75684-15-5
- **Dossier Armoede in Nederland 2009,** auteur Jan Schrauwen. Uitgave van de werkgroep Arme kant van Nederland/EVA, ISBN 978-90-75684-16-2
- **Eerste hulp bij schulden,** over schuldhulpverlening en de kerken. Auteurs Peter Osendarp, Jaap Bos, Huub Crijns. Uitgave van de Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA en Kerk in Actie, april 2009. ISBN 978-90-75684-17-9
- **Armoede en recht doen,** helpen onder protest in de praktijk. Auteurs Peter de Bie e.a. Uitgave van de Werkgroep Arme Kant van Nederland/EVA en Kerk in Actie, juni 2010. ISBN 978-90-75684-20-9
- **Zij wil vooruit,** over jonge vrouwen met een minimuminkomen. Auteurs Hetty Doeze Jager, Nel de Boer en Henk Weijnen, oktober 2009. Uitgave van de werkgroep Arme kant van Nederland/EVA, ISBN 978-90-75684-18-6
- **Meetellen en meedoen,** Armoedebeleid als vernieuwing van de samenleving. Manifest van de Sociale Alliantie, Utrecht, oktober 2006
- **Diaconale wegwijzer** voor diakenen en vrijwilligers. Uitgave van Kerk in Actie, Utrecht, Onder redactie van Henk van IJken, juni 2004
- **Armoede in Nederland 2010.** Onderzoek naar hulpverlening door diaconieën, parochiële caritas instellingen en andere kerkelijke organisaties in Nederland. Een uitgave van de Stuurgroep Armoede in Nederland, onderzoeker: Olaf Crutzen, onderzoeksgroep Peter de Bie e.a. Besteladres: bestellingen@pkn.nl, tel. 030-880 1337, ISBN 978-90-75684-21-6 of digitaal via de website van Kerk in Actie: www.kerkinactie.nl/armoedeonderzoek

Enkele websites:

- www.barmhartigheid.nl
- www.armekant-eva.nl
- www.socialealliantie.nl
- www.kerkinactie.nl
- www.schuldhulpmaatje.nl
- www.berekenuwrecht.nl
- www.stichtingpresent.nl
- www.verwey-jonker.nl

Nood op het spoor komen – werkbladen

Heiloo, Dag van de Caritas, 2011

Werkblad 1. In kaart brengen van de eigen omgeving

Demografische gegevens:

Bevolkingssamenstelling:

- inwoneraantal
- verhouding mannen/vrouwen
- leeftijdsopbouw
- gezinssamenstelling (gezinnen/ eenoudergezinnen/ alleengaanden)
- aantallen weduwen/weduwnaars
- aantal WAO'ers

- etnische achtergrond
- verhouding autochtonen/allochtonen per buurt/wijk
- opleidingsniveau
- werkloosheidscijfer (verhouding mensen met een baan en werklozen in een buurt of wijk)
- gemiddeld inkomen
- aantal agrariërs
- aantal bedrijven en daarbij specifiek eenmansbedrijven (waaronder ZZP'ers)

Huisvestingssituatie in de diverse wijken:

- de verhouding huurwoningen en koopwoningen
- percentage huurwoningen in de sociale sector
- gemiddelde leeftijd woningen
- gemiddelde doorstroomcijfers
- tevredenheidmetingen, sociale index

Bronnen & Aanpak:

- website van de gemeente, jaaroverzicht, burgerlijk jaarverslag, gemeentegids
- beleidsplannen, bijv. het WMO-beleidsplan, wijkactieplan, andere relevante beleidsnota's
- lokale kranten, huis-aan-huisbladen (waar schrijven zij over, wat speelt er?)
- rondlopen in de buurt, wandelen en goed rondkijken, wat valt je op? Kijk met nieuwe ogen!
- Interview sleutelfiguren (buurthuismedewerkers, wijkagent, huisartsen, wijkverpleegkundigen, winkeliers, schoolleiding, maatschappelijk werk, consultatiebureau-arts, huismeester van de woningbouwvereniging, leidinggevende thuiszorg.

Als u sleutelfiguren wilt interviewen, kunt u dit informeel doen, omdat u de betreffende persoon kent.

Of gestructureerd in de vorm van een onderzoek, dit vraagt voorbereiding (afstemming, introductie, verwerking gegevens). Ga ook na wat anderen eventueel al onderzocht hebben en waar u gebruik van kunt maken.

Vragenlijst voor sleutelfiguren:

- hoe kijkt u aan tegen het dorp/de buurt/de wijk/stad?
- welke problemen ervaart u in deze buurt/wijk/dorp/stad?
- wat waardeert u positief/ negatief in deze buurt/wijk/dorp/stad?.
- wat komt u, vanuit uw specifieke functie, voor problemen tegen?
- Wat probeert u daar aan te doen?
- Met wie werkt u daarbij samen?
- Wat staat oplossingen in de weg?
- Wat voor beeld heeft u van de buurtkerk/parochie?
- Welke aanvullende rol kan de kerk op zich nemen?

Heeft u mensen in de risicogroepen in beeld? (personen, gezinnen) die in het armoederapport genoemd staan zoals bijv. eenoudergezinnen, gezinnen met één kostwinner en opgroeiende kinderen, mensen met een (onvolledige) uitkering, langdurig werklozen, chronisch zieken en mensen met een handicap, werkloze jongeren, ZZP'ers, agrariërs, kleine middenstanders, mensen met een onvolledige AOW (vaak allochtone ouderen), of alleen maar AOW en geen of nauwelijks aanvullend pensioen.

Vooraf degenen die langdurig (meer dan drie jaar achtereen) in deze situatie zitten.

En misschien wel het allerbelangrijkste: praat met mensen in een situatie van armoede, zij zijn ervaringsdeskundigen. Praat niet alleen over hen maar met hen en laat u raken door hun verhaal.

Werkblad 2. Actief op zoek gaan naar situaties van mensen in de kiel

Wat kunnen wij als kerk betekenen voor mensen bij ons in de buurt (de wijk, het dorp)?

Hoe komen wij financiële noden op het spoor? Dit zal voor iedere PCI of diaconale werkgroep anders zijn, het verschilt nogal of je in een dorpsgemeenschap woont of in de stad.

Wil je iets betekenen voor mensen in je eigen buurt, dan is het nodig om zicht te krijgen op wat daar allemaal gebeurt. Bijvoorbeeld door de sociale problemen in kaart te brengen

Maak uw eigen sociale kaart (deze is anders dan de 'sociale kaart' van de gemeente).

Het gaat er daarbij niet zozeer om hoe u individuele mensen op het spoor komt die in een situatie van armoede leven, maar veel meer om groepen mensen voor wie je iets zou kunnen betekenen.

Kenmerk van deze aanpak is een zoekende, actieve houding. Waarom? Deze mensen zullen niet zomaar zelf aankloppen bij de diaconie of de kerk, daar moet je naar op zoek.

Mogelijkheden:

- Contact leggen en onderhouden met instellingen en belangenorganisaties (zie sociale kaart gemeente met een overzicht van een breed scala aan zorg- en welzijnsinstellingen)
- Zich oriënteren bij anderen die actief zijn bij zorg of welzijn voor kwetsbare individuen en groepen in armoedesituaties.
- Artikelen in het kerkblad schrijven en informatie geven: parochianen informeren over zaken betreffende armoede en armoedebestrijding, met verzoek signalen in te brengen.
- Huisbezoeken, zowel pastoraal als diaconaal
- Via de Voedselbank, via bijv. huisartsen en scholen (zodat zij kunnen doorverwijzen).
- Door het aanstellen van een speciale diaken voor armoedebestrijding.

Wie doet er (al) iets aan?

Wordt in uw gemeente al aandacht besteed aan het onderwerp Armoede, Minimabeleid en/of Sociale Isolatie of uitsluiting? Welke organisaties in uw gemeente houden zich bezig met het onderwerp armoede? Op welke wijze en met welke resultaat? Zijn er contacten vanuit uw parochie? Overleggen?

Participeren de (raad van) kerken, diaconie, caritas, Humanitas, cliëntenraden, Arme Kant groepen? Wat doet de lokale overheid, wat doen (semi) overheidsinstellingen en instellingen voor professionele hulpverlening? Welke belangenverenigingen en vrijwilligersorganisaties zijn actief op dit gebied?

Een goede volgende stap is u te verdiepen in de sociale kaart van uw gemeente:

- Welke organisaties zijn op een of andere wijze betrokken bij zorg en welzijn?
- Welke andere kerken en diaconale organisaties zijn er in uw omgeving en wat bieden zij aan?
- Welke organisaties zouden voor u van belang kunnen zijn: om informatie uit te wisselen, om uw aanpak mee af te stemmen en eventueel zelfs mee samen te werken?
- Met hoeveel van deze instellingen en organisaties heeft u contact?

Overleggen:

- In welke overleggen neemt iemand van uw kerk of diaconie deel?
- Welke overleggen bestaan er waar u eigenlijk aan deel zou willen/ moeten nemen?

Overigen:

- Gaat u nog steeds op huisbezoek en zo ja, is degene die op huisbezoek gaat goed toegerust om signalen van armoede en eenzaamheid te herkennen?

- Of zijn er wellicht projecten in uw dorp of stad waarbij anderen op huisbezoek gaan (bijvoorbeeld de woningbouwvereniging i.v.m. herstructurering, een gemeentelijke werkgroep armoedebestrijding, een project van de wijkverpleegkundige) waar u bij aan zou kunnen sluiten?
- Weten deze instanties dat zij mensen naar u kunnen doorverwijzen, met andere woorden: staat uw organisatie en uw aanbod op de sociale kaart van de (burgerlijke) gemeente en haar diensten?
- Is uw aanbod bekend? Bijvoorbeeld via uw website, kerkblad, informatieblad, nieuwsbrief.

Tot slot: maak uw eigen checklist contacten en overleggen

Door het samen opstellen van deze lijst krijgt u een overzicht van nuttige contacten en relaties binnen uw eigen kerk/diaconale werkgroep of PCI. De kans is vrij groot dat er onder afzonderlijke parochianen veel nuttige informatie en contacten voorhanden zijn, maar dat men dit eenvoudigweg niet wist van elkaar.

Werkblad 3. Mogelijke diaconale activiteiten

Vormen van diaconale inzet* (uit: Armoederapport 2010)

- Actief op zoek gaan naar armoede
- Individuele financiële hulp bieden
- Immateriële hulp bieden
- Collectieve hulp bieden
- Kerstpakkettenactie
- Inloophuizen

Individuele financiële hulp:

- Giften / leningen
- Hulp in natura (o.a. bonnen)
- Vakantie financieren
- Naschoolse opvang mogelijk maken
- Giften t.b.v. school / schoolboeken

Immateriële hulp

- Gesprekken, doorverwijzen, advies
- Buddies, maatjesproject
- Onderdak, crisisopvang
- Hand en spandiensten (vervoer, klussen)
- Hulp bij formulieren, thuisadministratie
- Begeleiding bij schuldhulpverlening
- Begeleiding bij inburgering

Collectieve hulp

- Participeren in Voedselbank/Noodfonds
- Kledinginzameling
- Kledingwinkel/ruilwinkel
- Stichting Leergeld
- Arme kant/EVA-groep
- Ondersteunen goede doelen

Wat kun je zoal doen?

- Bewustwording en toerusting van pastores, diakenen, kerkleden, vrijwilligers enz.
- Signaleren – relatie met bijv. WMO-raad en/of andere cliëntenraden
- Overleg en samenwerking met instellingen / instanties

Kortom: diaconale inzet omvat

- **Werken aan barmhartigheid**
(lenigen van materiële, sociale en geestelijke nood)
- **Werken aan gerechtigheid**
(signaleren, formeel en informeel overleg, actie)

Utrecht,

Pieter Ermen (E-mail: p.ermen@kerkinactie.nl)

Voor meer voorbeelden van diaconale activiteiten en om uw eigen inzet in kaart te brengen kunt u (gratis en vrijblijvend) gebruik maken van de Diaconale Activiteitenmonitor. Zie hiervoor:

www.diaconaleactiviteitenmonitor.nl

(registreren + inloggen – in menu kiezen voor ‘toelichtingen’ – uitprinten Trefwoordenlijst)

Bijlage: Activiteitenlijst Diaconale Activiteitenmonitor + ABS*

- ABS staat voor activiteiten die direct of indirect bijdragen aan armoedebestrijding en voorkomen of doorbreken van sociaal isolement of sociale uitsluiting.

	Categorie	Activiteit	
1	Bestuur en Beheer:	Administratie (algemeen)	
2		Bestuursfunctie vervullen	ABS
3		Coördinatie en projectbegeleiding	ABS
4		Faciliteren voorzieningen	ABS
5		Financiële administratie	ABS
6		Fondsenwerving (eigen activiteiten)	ABS
7		Fondsenwerving (verzoeken bij anderen)	
8		PR en voorlichting verzorgen	ABS
9		Zorg voor medewerkers	ABS
10	Culturele en Educatieve Activiteiten:	Creatieve activiteiten	ABS
11		Culturele activiteiten	ABS
12		Educatieve activiteiten	ABS

1 3		Muzikale activiteiten	ABS
1 4	Extern overleg & belangenbehartiging	Bijdrage aan Armoedebestrijding en Minimabeleid	ABS
1 5		Burgerparticipatie	ABS
1 6		Cliëntenparticipatie	ABS
1 7		Contact / overleg met kerken/maatschappelijke organisaties	ABS
1 8		Deelname aan Diaconaal Platform	ABS
1 9		Deelname aan overleg (buurt, wijk en lokaal)	ABS
2 0		Deelname aan werkgroep / Actiegroep	ABS
2 1		Vervullen signaalfunctie	ABS
2 2	Individuele Ondersteuning:	Coaching/ maatjesprojecten	ABS
2 4		Diaconaal spreekuur	ABS
2 5		Hulp bij integratie en inburgering	ABS
2 6		Kinder- jeugd- en jongerenwerk	ABS
2 7		Klussendienst	ABS
2 8		Ondersteunende begeleiding en cliëntondersteuning	ABS
2 9		Ondersteuning specifieke doelgroepen	ABS
3 0		Palliatieve zorg	
3 1		Telefonische hulpdienst	ABS
3 2		Vacaturebank gavengericht werken	ABS
3 3		Werkervaringsprojecten	ABS
3 4	Informatie en Scholing	Huiswerkbegeleiding en bijles	ABS
3 5		Opvoedondersteuning	ABS
3 6		Scholing en toerusting	ABS
3 7		Voorlichting geven (groepsgewijs)	ABS
3 8	Maatschappelijke Opvang	Begeleid zelfstandig wonen	

3 9		Opvang, inclusief noodopvang	ABS
4 0		Verslavingszorg	
4 1	Materiële hulpverlening	Financiële hulpverlening	ABS
4 2		Kledinghulp	ABS
4 3		Overige materiële hulp	ABS
4 4		Voedselhulp	ABS
4 5	Ontmoeting	Bezoekwerk	ABS
4 6		Bijdragen aan gemeenschapsvorming	ABS
4 7		Gespreksgroep	ABS
4 8		Inloop	ABS
4 9		Maaltijden verzorgen	ABS
5 0		Ondersteuning/ participatie wijkinitiatieven	ABS
5 1		Soos of ontmoetingsmiddagen/ -avonden	ABS
5 2		Spiritualiteit en bezinning	
5 3		Uitstapjes en vakanties	ABS
5 4	Sport en Spel	Spelactiviteiten	ABS
5 5		Sportactiviteiten	ABS
5 6	Vrede, Verzoening en Duurzaamheid	Bijdrage aan internationale projecten	
5 7		Deelname aan Dialooggroep/ werkgroep diverse religies	
5 8		Deelname aan interreligieus platform	
5 9		Deelname aan multicultureel project	
6 0		Deelname aan vredeswerkgroep/ vredesactiviteiten	
6 1		Deelname aan werkgroep Duurzaamheid	
6 2		Participeren in Wereldwinkel	

5. De relatie PCI en MOV in de parochie

Evert Veldman, adjunct missiesecretaris van het Bisdom Haarlem-Amsterdam benadrukte de relatie tussen de locale caritas en de internationale caritas, het MOV werk.

Missie, Ontwikkeling en Vrede, afgekort MOV, en diaconie hebben in de kern veel gemeen, toch blijkt in de praktijk een samenwerking op beide vlakken nog weinig voor te komen. In de workshop is ingegaan op hoe enkele fundamentele principes, gebaseerd op de Katholieke Sociale Leer, handen en voeten worden gegeven in de diaconie dichtbij, en in de werelddiaconie. Menselijke waardigheid: de waardigheid van iedere mens alsook die van de gehele mens, komt tot uiting in de persoonlijke ontmoeting met de ander. Opgemerkt werd dat in Nederland vaak aan de naaste - de dakloze, de verslaafde, zieke - voorbij wordt gelopen, omdat de verantwoordelijkheid op de professionele instanties wordt afgeschoven. Mensen lijken op basis van vooroordelen angst te hebben voor de onbekende naaste. Solidariteit is een kernprincipe die in ieder diaconaal handelen tot uiting komt. In dit kader mag benoemd worden dat iedere rijke direct of indirect deel heeft aan armoede, aangezien rijkdom vaak is verworven door een kleine groep ten koste van de arme minderheid, dichtbij en veraf. Subsidiariteit tenslotte is het principe om niet te denken in termen van gever en ontvanger, maar juist de verantwoordelijkheid en middelen voor ontwikkeling in de handen van de diaconale partner te geven en te houden. In de ontwikkelings samenwerking is hier in de afgelopen jaren steeds meer nadruk op gelegd. Wie kent niet het zogenaamde Novib-principe: geef iemand geen vis, maar een hengel en leer hem vissen? In de diaconie dichtbij lijkt dit principe moeilijker toepasbaar, al werd in "De straatkrant" een mooi voorbeeld van het subsidiariteitsprincipe gevonden.

Hoe kunnen MOV- en diaconiegroepen elkaar vinden en praktisch samenwerken? Enkele voorbeelden die gevonden zijn:

- Zogenaamde tweelingprojecten tijdens de Vastentijd. Een vastenmaaltijd wordt georganiseerd door MOV en diaconie samen, waarbij de opbrengst wordt verdeeld over een diaconaal project en een missieproject.
- Een missiewinkel of missieveiling: het inzamelen en verkopen van tweedehands spullen komt ten goede aan de lokale mensen die het financieel minder breed hebben, terwijl opbrengsten ook in projecten in het buitenland besteed kunnen worden.
- Migranten: mensen uit vele verschillende culturen hebben hun weg naar de Katholieke Kerk gevonden. Zij ondervinden soms problemen in de wirwar van wetten en regels, maar ook om de aansluiting te vinden bij de Nederlandse burgers. Vaak onderhouden zij contacten met mensen en projecten in hun thuislanden. Voor diaconie een uitdaging om zich voor de noden in Nederland in te zetten, voor de MOV om projecten in de oorspronkelijke thuislanden van de migranten te versterken. Tegelijkertijd ligt er voor de kerk een geweldige kans om te reflecteren op de ontwikkelingen van de wereld en op de geloofsbeleving van mensen uit andere culturen.
- Het ondersteunen van lokale jongeren die een stage of uitwisseling in een ontwikkelingsland gaan doen creëert draagvlak en brengt jongeren in de kerk.
- Het samen volgen van cursussen en scholing.
- Samenwerking op thema's: lokale projecten op het gebied van mensen met beperkingen, tuinbouw, transport etc. koppelen aan soortgelijke projecten in ontwikkelingslanden.

Het is een waardevolle uitdaging om over de muren van afgebakende taakterreinen te kijken, de financiële middelen geen bepalende rol te laten spelen, maar juist praktische vormen van samenwerking te zoeken en elkaar te versterken. Uiteindelijk geven zowel MOV als diaconie uiting aan de zorg voor de naaste, brengen ze de kerk in de wereld. En door hen komt de wereld in de kerk.

Evert Veldman, adjunct missiesecretaris bisdom Haarlem-Amsterdam

6. De Katholieke Sociale Leer

Professor Gerard van Wissen, voorzitter van het Centrum voor de Sociale Leer van de Kerk (CSLK), gaf in zijn workshop de grondslagen van het kerkelijk spreken in de samenleving weer, en daarmee ook de basis voor de caritas.

Korte oriëntatie in de Katholieke Sociale Leer

Meestal laat men de katholieke sociale leer in 1891 beginnen met de encycliek *Rerum Novarum* van paus Leo XIII. Dit is op zich juist, maar niet vergeten mag worden dat vanaf het begin de kerk met de armen wezenlijk met het Christendom verbonden is geweest. Bemint God met geheel uw hart en geheel uw ziel en – het tweede gebod is hieraan gelijk - de naaste gelijk uzelf. Dit tweede gebod is dan ook de grondslag van de katholieke sociale leer.

De evangelisatie is dan ook van begin af aan gepaard gegaan met de stichting van ziekenhuizen en scholen. Zo ontstond in het christelijke Europa een duidelijke taakverdeling. Het sociale, het onderwijs waren in beginsel taken van de kerk. Bij de statelijke overheid berustte de zorg voor de rechtsorde en de veiligheid, naar binnen en naar buiten.

Dit is grofweg de situatie gebleven in West-Europa tot de Franse Revolutie in 1789. Vanaf dit moment werd het sociale en het onderwijs *in beginsel* een statelijke verantwoordelijkheid. Dat gold allereerst voor Frankrijk, maar ook in de andere landen verdween de vanzelfsprekendheid van de eeuwenoude taakverdeling. Toch bleef in vele landen nog het sociale en het onderwijs een zorg van de kerk. De wereld - ook in gebieden waar de katholieken slechts een kleine minderheid vormen - is tot de dag van vandaag overdekt met een deken van katholieke ziekenhuizen, scholen e.d. Geloofsverkondiging en sociale actie zijn in de kerk altijd wezenlijk met elkaar verbonden geweest.

Na de Franse Revolutie veranderde de samenleving in Europa gedurende de negentiende eeuw ingrijpend. Uitvindingen als die van de stoommachine maakte het mogelijk goederen in massa te produceren. Het gildenstelsel, waarin op kleine en overzichtelijke schaal werd geproduceerd door een meester en gezellen, kreeg de definitieve genadeklap. In plaats van meester en een of meer gezellen, kwam de fabrieksdirecteur met vaak vele duizenden werknemers. De ideologische basis voor deze nieuwe economische orde werd geleverd door het liberalisme, dat vrijheid voorop zette. Door het vrije spel van de maatschappelijke en economische krachten zou de grootste welvaart voor een ieder ontstaan. Vermalen in de vrije concurrentie tussen de verschillende bedrijven ontstond een verpauperde arbeidersklasse. In deze situatie publiceerden in 1848 Karl Marx en Friedrich Engels als een klaren stoot hun *Communistisch Manifest*. Door de communistische revolutie zou een einde gemaakt kunnen worden aan de armoede van de arbeiders.

De katholieke arbeiders stonden voor een vreselijk dilemma. Zij wilden graag in de kerk blijven, maar wilden ook verbetering van hun situatie. Uitzicht daarop boden de communisten/socialisten, terwijl in de kerk een heftige discussie woedde of de staat wel mocht ingrijpen. Was de armoede van de arbeiders niet een door God gewilde toestand, waarin men zich moest schikken en waar liefdadigheid verlichting zou kunnen brengen?

In deze situatie publiceerde paus Leo XIII zijn encycliek *Rerum Novarum*, van Nieuwe Dingen. Zowel tegen het liberalisme als het socialisme (communisme) betrok de paus stelling. De armoede was een hemelschreiend schandaal. De staat diende in te grijpen en wetten te maken die een menswaardig loon en omstandigheden zouden waarborgen. Arbeiders hadden het recht zich in vakverenigingen aaneen te sluiten ter verdediging van hun legitieme rechten. Geen encycliek, daarvoor en daarna, is met zoveel enthousiasme begroet, als deze. Overal werd deze bestudeerd en talrijke katholieke vakorganisaties werden opgericht.

Met deze encycliek gaf de paus de nieuwe positie aan die de kerk had in te nemen in deze veranderde maatschappij. In de kern ging het om het antwoord op de vraag wat het geloof kon bijdragen aan een inrichting van een samenleving die meer beantwoordt aan Gods wil. Dit is nog steeds de taak en roeping van de katholieke sociale leer. Het is geen politieke leer, maar een gelovige reflectie op de bestaande samenleving. Deze reflectie wil een bijdrage zijn aan het versterken van een “integrale humaniteit” (Caritas in Veritate), aan een samenleving waarin iedere mens, gelovig of niet, tot zijn of haar recht kan komen. Deze reflectie is derhalve van opbouwende aard, maar ook kritisch bij situaties, die strijdig zijn met de menselijke waardigheid. Deze reflectie leidt tot een gesprek met de samenleving, niet alleen met gelovigen, maar met ‘alle mensen van goede wil’. Dat gesprek is voor beide zijden nodig. Wanneer de kerk alleen monologen houdt en zich naar binnen keert, kunnen ontwikkelingen door haar verkeerd worden ingeschat. Zo heeft het te lang geduurd voordat democratie en mensenrechten, waaronder de vrijheid van godsdienst, door de kerk werden erkend. Maar ook de samenleving kan niet zonder dit gesprek. Zonder moraliteit en humaniteit verloedert immers iedere samenleving.

Rerum Novarum gaf pas de eerste aanzet voor een sociale leer. Quadragesimo Anno (na veertig jaar) uit 1931 van paus Pius XI zette deze leer stevig in de steigers. Zo gaat het subsidiariteitsbeginsel op deze encycliek terug. De samenleving verandert steeds en wordt daarmee voor nieuwe vragen en uitdagingen geplaatst. Hiermee verandert ook de gelovige reflectie op die samenleving. De sociale encyclieken bevatten daarom geen onfeilbare leerstukken, maar tijdgebonden formuleringen van blijvende christelijke beginselen. De sociale leer wordt niet alleen ontwikkeld door sociale encyclieken, maar primair door conciliedocumenten, zoals Gaudium et Spes (Vreugde en Hoop - De pastorale constitutie over de kerk in de wereld van deze tijd) en Dignitatis Humanae (De menselijke waardigheid – verklaring over de godsdienstvrijheid), beide vastgesteld door Vaticanum II. Voorafgaand aan dit concilie had paus Johannes XXIII in 1961 met de encycliek Mater et Magistra (Moeder en Lerares) de nieuwe lijnen al uitgezet. Centraal in de katholieke sociale leer stond voortaan de menselijke waardigheid. In Populorum Progressio uit 1967 van paus Paulus VI werd de blik, die tot dan toe tot Europa was beperkt, verruimd tot heel de wereld. Wereldwijde armoede en de bewapingswedloop kwamen binnen het vizier. Zo is deze ontwikkeling steeds verder gegaan. In zijn encycliek Centesimus Annus (Honderd jaar - na Rerum Novarum, deze encycliek blijft het oriëntatiepunt) uit 1991 richt paus Johannes Paulus II zich tot de wereld, waarvan de verhoudingen ingrijpend waren veranderd na de val van de muur en de ondergang van het communisme. De laatste sociale encycliek Caritas in Veritate (Liefde in Waarheid) uit 2009 van paus Benedictus XVI houdt zich vooral bezig met de oorzaken en gevolgen van de economische crisis en de kansen en gevaren van de globalisering.

Als reflectie op de maatschappelijke werkelijkheid, verandert deze sociale leer met deze werkelijkheid, maar met behoud van haar structuurbeginselen en de daarvan afgeleide waarden. Deze moeten steeds opnieuw geformuleerd worden en worden daarbij ‘ingekleurd’ door de problemen en vragen van dat moment, maar blijven naar hun kern bewaard. Het gaat daarbij om de volgende drie structuurbeginselen, die elk kort worden toegelicht. Het eerste is het *personaliteitsbeginsel*. Iedere mens is een persoon, uniek en onherhaalbaar met een onvervreembare menselijke waardigheid. Deze waardigheid berust op het geschapen zijn door God naar Zijn Beeld en Gelijkenis. Het tweede structuurbeginsel is het *solidariteitsbeginsel*. Dit beginsel kent twee aspecten. Het eerste aspect kan het beste worden aangeduid met naastenliefde, de bekommernis om de naaste. Het tweede aspect betreft het volgende. Een mens is meer dan individu alleen. Hij is een persoon, die zich alleen kan ontwikkelen met en door andere mensen. Zo vormt hij gemeenschappen, die tezamen de samenleving vormen. Het derde structuurbeginsel is het *subsidiariteitsbeginsel*, dat beide eerdere beginselen samenbrengt. Het kent een positieve en een negatieve kant. De positieve subsidiariteit legt de primaire verantwoordelijkheid bij de persoon: een ieder is in beginsel verantwoordelijk voor zichzelf en voor degenen die aan zijn of haar zorg zijn toevertrouwd. Dat is een eis van de menselijke waardigheid. Het betekent dat de besluitvorming in

de samenleving en staat op een zo laag mogelijk niveau dient te geschieden en zoveel mogelijk moet worden overgelaten aan de mens en zijn gemeenschappen. Wanneer iemand die verantwoordelijkheid niet, niet meer of nog niet kan dragen, dient hij geholpen te worden, liefst van zo nabij mogelijk en zo lang als nodig. Dat is de negatieve subsidiariteit. Personaliteit en subsidiariteit horen bij elkaar, maar ook solidariteit en subsidiariteit. Zoals paus Benedictus XVI opmerkt in *Caritas in Veritate*: zonder solidariteit kan subsidiariteit verworden tot eigen schuld, dikke bult. Solidariteit zonder subsidiariteit schept een afhankelijkheid, die afbreuk doet aan de menselijke waardigheid. Van deze structuurbeginselen worden waarden afgeleid als rechtvaardigheid en vrede, maar ook verantwoordelijkheid voor de schepping en het algemeen welzijn. Met de milieuverontreiniging en het opraken van de natuurlijke hulpbronnen groeit het besef dat wij slechts rentmeesters zijn van deze schepping. Wij hebben deze slechts in bruikleen gekregen om deze weer in goede staat door te geven aan onze kinderen. De zorg voor het algemeen welzijn (*bonum commune*) is een opdracht voor iedere mens. Naast de verantwoordelijkheid en zorg voor zichzelf en de zijnen, is de mens ook verantwoordelijk voor het gezamenlijke welzijn. Dit geldt voor iedere mens, zijn gemeenschappen, maar ook voor instellingen en bedrijven. Wanneer de zorg voor het algemeen welzijn uit het zicht verdwijnt, heerst alleen nog maar hebzucht en egoïsme, zoals de bankencrisis ons laat zien.

Wat is de actualiteit van de sociale leer? In de woelige jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw is de sociale leer geleidelijk uit het zicht verdwenen. Deze leer had immers niets meer te zeggen. Er was immers sprake van grondrechten, democratie, emancipatie etc. We weten nu dat dit niet waar is. Vooral na de val van het communisme hebben maatschappelijke ontwikkelingen als secularisatie, globalisering, de grote migrantenstromen in de wereld, de milieuverontreiniging en ga zo maar door, ons bewust gemaakt dat nieuwe antwoorden, gebaseerd op een valide mens- en maatschappijbeschouwing, onontbeerlijk zijn. Hierbij houdt de sociale leer ons voor dat alle menselijke handelingen óók ethische handelingen zijn, ofwel beslissingen over goed en kwaad. Dat geldt ook voor bijv. investeringsbeslissingen, voor massa-ontslagen en beslissingen over het toelaten van vreemdelingen.

De katholieke sociale leer is actueler dan ooit. *Personaliteit*: hoe staat het met de menselijke waardigheid, bijv. bij ons omgaan met godsdienstige en etnische verschillen? Maar ook in onze verpleeghuizen, onze scholen en bedrijven? *Solidariteit*: hoe staat het met onze bekommernis met de armen, hier en elders? Maar ook: hoe kan de samenleving zich ontwikkelen? Hangt de staat niet teveel over de samenleving met zijn wetten en geboden? Ontwikkelt de markteconomie zich niet steeds meer tot een marktmaatschappij, waarbij steeds meer terreinen, zoals bijv. de zorg, worden beheerst door het marktmechanisme? *Subsidiariteit*: hoe staat het met de eigen verantwoordelijkheid? Of kijken we bij problemen liever naar de overheid? Hoe dragen we zorg voor hen die dit nodig hebben? De katholieke sociale leer levert geen pasklare antwoorden, maar een frame van beginselen en waarden, die ons houvast en richting geven op weg naar een samenleving, hier en elders, die menswaardig is en daarmee meer beantwoordt aan Gods wil.

Wilt u meer weten over de Katholieke Sociale Leer, dan kunt u bij het Bonifatius Instituut op de Tiltenberg een cursus KSL volgen, gegeven door ondergetekende.

Ook kunt u iemand van het CSLK vragen om in uw parochie of regio een avond over de KSL te verzorgen.

Nadere informatie over het Centrum voor de Sociale Leer van de Kerk op www.cslk.nl.

Draagt u de KSL en haar verspreiding een goed hart toe, dan is het centrum blij met uw ondersteuning. Het heeft nauwelijks middelen om zijn taak uit te voeren (4986352 tnv CSLK te Vogelenzang).

Gerard van Wissen, Em. Hoogleraar vergelijkend staatsrecht UvA

Docent katholieke sociale leer op verschillende theologische opleidingen, w.o. het Sint Janscentrum te Den Bosch en voorzitter Centrum voor de Sociale Leer van de Kerk.

7. De Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO)

De Wet Maatschappelijke Ondersteuning regelt in de gemeenten allerlei zaken op het gebied van wonen, welzijn en zorg. Wat deze wet betekent en wat parochies en PCI's hiermee kunnen is het onderwerp van de volgende presentatie van Ernst Meyknecht, regiomedewerker van de Dienst Diocesane Caritas. De tekst is een weergave van de PowerPoint presentatie.

WMO (Wet Maatschappelijke Ondersteuning)

KARAKTER WMO

Ingevoerd op 1 januari 2007
Vervangt deels andere wetten
Heeft het karakter van een Participatiewet,
En is een Kaderwet.
Het omvat wonen, welzijn en zorg
De uitvoering gaat van Rijk naar gemeente
En het wordt in toekomst uitgebreid

WMO VERVANGT ANDERE WETTEN

Welzijnswet
Wet Voorzieningen Gehandicapten
Onderdelen van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (bv huishoudelijke zorg)

PARTICIPATIEWET

Doel: meedoen! (participatie)
Door middel van Actief Burgerschap (vrijwilligerswerk / mantelzorg)
Daardoor worden mensen, organisaties en taken verbonden.
Kern is de Wederkerigheid: niet alleen de overheid maar ook de burger is verantwoordelijk.

DOEL WMO

Mensen langer zelfstandig laten zijn;
Minder bureaucratie;
Meer marktwerking;
Gemeente wordt verantwoordelijk voor beleid, inhoud, uitvoering;
Door de inzet van vrijwilligers wordt de zorg minder kostbaar;
En o.a. daardoor kostenbeheersing!

SAMENGEVAT

De sectoren Wonen, Welzijn en Zorg worden overzichtelijker
Kostenbeheersing
Terugtrekken overheid, waardoor...
Meer marktwerking, minder bureaucratie
Verantwoordelijkheid van de burger wordt benadrukt;

NEGEN PRESTATIEVELDEN

De WMO kent negen beleidsterreinen, de z.g. Prestatievelden:
1. Bevorderen sociale samenhang en leefbaarheid
2. Jeugdbeleid
3. Advies en ondersteuning cliënten (lokale loketten)
4. Ondersteuning mantelzorgers en vrijwilligers

5. Maatschappelijke participatie ouderen en gehandicapten
6. Individuele voorzieningen
7. Maatschappelijke opvang (daklozen/vrouwenopvang/huiselijk geweld)
8. Bevorderen openbare geestelijke gezondheidszorg
9. Verslavingsbeleid

Per prestatieveld de volgende voorbeelden;

1. Sociale samenhang en leefbaarheid

- buurthuizen en inloopcentra
- wijkactiviteiten
- sport
- verenigingsleven
- hondenuitlaatplekken
- ouderenwerk

2. Jeugdbeleid

- kinderopvang
- buitenschoolse opvang
- gezinscoaches
- straathoekwerk
- jeugdvoorzieningen
- jeugdcriminaliteit
- buurtvaders

3. Advies en informatie

- één informatieloket
- buurtwinkels
- ouderenadviseur
- slachtofferhulp
- cliëntenraden
- inspraakorganen

4. Mantelzorgers en vrijwilligers

- vrijwillige hulddiensten
- klussendiensten
- steunpunt mantelzorg
- zelfhulpgroepen
- buddy/maatjes projecten
- cursussen vrijwilligers
- vrijwilligerscentrale

5. Participatie van o.a. ouderen en gehandicapten

- maatschappelijke werk
- schuldhulpverlening
- toegankelijkheid gebouwen
- werkprojecten ex-gedetineerden
- zorgboerderijen
- levensloopbestendig bouwen

6. Voorzieningen ter bevordering van zelfstandigheid

- huishoudelijke zorg en rolstoelen e.d.
- begeleiding zelfstandig wonen
- maaltijdvoorzieningen
- alarmering
- hulpverlening

7. Maatschappelijke opvang

- crisisopvang
- tegengaan huiselijk geweld
- opvang (dag en nacht)
- zwerfjongeren
- advies- en steunpunten
- (geconcentreerd in centrumgemeente)

8. Openbare geestelijke gezondheidszorg

- schuldenproblematiek
- verslavingsproblematiek
- zorgvermijders
- draaideurcliënten
- isolement en vereenzaming
- psychiatrische problemen
(geconcentreerd in centrumgemeente)

9. Ambulante verslavingszorg

- verslavingszorg
- GGD
- Overlastbestrijding
(geconcentreerd in centrumgemeente)

PARTICIPATIE

1. INFORMEREN (informatieavonden, media, excursies etc.)
2. RAADPLEGEN (inspraak, wijkbijeenkomsten)
3. ADVISEREN (adviesraden, expertmeetings)
4. CO-PRODUCEREN (projectgroepen, convenanten, buurtcontracten)
5. MEEBESLISSSEN (stuurgroepen, bindend referendum)

WIE KRIJGT MET DE WMO TE MAKEN?

idealiter: IEDEREEN! (zorg & participatie)

15 % van de bevolking ondersteunt wordt vanuit de WMO (2,4 miljoen mensen)

aantal kwetsbare mensen: 3,3 miljoen (2007)

BEPAALENDE GROEPEN:

- mensen met een chronische ziekte en lichamelijke beperking
- ouderen
- mensen met een verstandelijke beperking
- met een psychische stoornis
- betrokken bij huiselijke geweld
- mantelzorgers en vrijwilligers/organisaties
- mensen met lichte opvoed- en opgroei problemen

WMO EN KERKEN, WAT KAN DE KERK DOEN?

- Voorlichting geven (parochie en groepen);
- Bevorderen burgerparticipatie van leden;
- Parochie is aanbieder activiteit;
- Zij is zorgvrager;
- Zij kan het beleid beïnvloeden.

INFORMATIE

- Informatie inwinnen
(websites, gemeente, deskundigen, eigen parochianen)
- Informatiemiddag en/of avond
(seniorenbijeenkomsten, tijdens koffiedrinken, aparte avond)
- Tijdens een viering
- Parochieblad
- Informatieverstrekking

BEVORDEREN PARTICIPATIE

- kerntaak van ieder christelijke gemeenschap;
- erkennen als kerntaak en beleid ontwikkelen
- theologisch fundament: RK Sociale Leer
- taak gemeenschap: ondersteunend netwerk (ken elkaar!)
- stimuleer vrijwilligerswerk
- plekken van hoop, dragers van hoop

AANBIEDEN ZORGACTIVITEIT

- Bezoekersgroepen
- Ziekenbezoekgroepen
- Diaconaal Centrum
- Informatieavonden
- Mantelzorg
- Vrijwilligerszorg

ZORGVRAGER

- vooral voor het vrijwilligersbeleid
- Cursussen (specifieke / algemene)

BELEIDSBEINVLOEDING

- WMO- Raad (i.s.m. andere kerken)
- WMO-Werkgroepen
- Inspraakavonden
- Aanvragen
- Presentaties

ONDERSTEUNING?

Welke parochie is hier actief mee bezig?

Welke parochie wil ondersteuning bij het opzetten?

Onderling contact via opbouw oecumenisch netwerk

Behoeft aan speciale bijeenkomsten over thema's en onderlinge uitwisseling?